ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра польської філології

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної (магістерської) роботи
магістр
(освітнього ступеня)

на тему: **Мовна свідомість студентів з України, що навчаються в закладах вищої освіти Польщі**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи ФЛКм–11з
спеціальності 035.033 слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – польська
Петранюк М. М.

Керівник: доц. Зелінська М.З.

_____

Рецензент: доц. Лозинська О.Г.

_____

Львів – 2023 року

ДЕКЛАРАЦІЯ
про дотримання академічної доброчесності здобувачем вищої освіти у Львівському національному університеті імені Івана Франка

Я, що нижче підписався(лась), як учасник освітнього процесу у Львівському національному університеті імені Івана Франка, підтримуючи засади справедливості, зобов'язуюсь дотримуватися правил академічної доброчесності, які визначені чинним законодавством України, нормативними документами Університету та не порушувати їх, а саме не допускати:

- академічного плагіату - оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
- самоплагіату - оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
- фальсифікації - свідомої зміни чи модифікації вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
- списування - виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;
- обману - надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу;
- хабарництва - надання учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

Усвідомлюю, що за порушення академічної доброчесності до мене можуть бути застосовані заходи академічної відповідальності, а саме:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
- відрахування із закладу освіти;
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

Підписанням цієї декларації стверджую своє нетерпиме ставлення до усіх форм та проявів академічної недоброчесності.

_____	_____	_____
(дата)	(підпис)	(прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП 5

РОЗДІЛ 1. МОВНА СВІДОМІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ МОВНОЇ АДАПТАЦІЇ 13

1.1. Концепція та поняття мовної свідомості 13

1.2. Структура та види мовної свідомості 21

1.3. Рівні мовної свідомості 28

1.4. Методи дослідження мовної свідомості 30

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ З УКРАЇНИ, ЩО НАВЧАЮТЬСЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ 38

2.1. Мовна підготовка до навчання у закладах вищої освіти Польщі 38

2.2. Рівень володіння польською мовою 41

2.2.1. Оцінка рівня володіння польською мовою перед виїздом до Польщі 41

2.2.2. Оцінка рівня володіння польською мовою після першого курсу 45

2.2.3. Труднощі в оволодінні польською мовою 49

2.3. Використання польської мови в щоденних комунікативних ситуаціях ... 52

2.3.1. Вибір мовного коду в залежності від комунікативної ситуації 52

2.3.2. Труднощі у спілкуванні польською мовою 53

2.3.3. Спілкування з викладачами закладу вищої освіти 59

2.3.4 Вибір мови навчання 61

2.4. Мотивація удосконалення мовних вмінь та навичок 62

2.4.1. Необхідність удосконалення вмінь та навичок з польської мови 62

2.4.2. Способи покращення мовних вмінь та навичок 64

2.4.3. Мовний авторитет 65

2.5. Рекомендації щодо мовної підготовки майбутніх студентів польських навчальних закладів 69
ВИСНОВКИ 74
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 78
РЕЗЮМЕ 83
ДОДАТОК 84

ВСТУП

Мовна свідомість, як комплексний аспект мовних здібностей особистості, відіграє ключову роль у процесі вивчення іноземних мов та має суттєвий вплив на адаптацію та навчальні досягнення студентів з-за кордону, які навчаються в країні, де домінує інша мова, ніж їх рідна. Студенти з України, які приймають рішення про навчання в Польщі, становлять значну групу іноземних студентів, які стикаються з викликом опанування польської мови в академічному середовищі.

На сучасному етапі розвитку суспільства все більше уваги приділяється якості мовлення та мовної культури, особливо в умовах міжкультурного спілкування. Польська мова, яка є державною мовою в Польщі, становить виклик для багатьох студентів з України, для яких українська є рідною мовою. Різниці між обома мовами на рівні фонетики, граматики, лексики та стилістики комунікації можуть суттєво впливати на процес навчання польської мови. Крім того, володіння польською мовою є ключове для розуміння навчального матеріалу.

Поняття мовної свідомості досліджувало багато українських та закордонних вчених-мовознавців. Зокрема, український дослідник П. Селігей описує структуру мовної свідомості[1], О. Куцос здійснює класифікацію поняття мовної свідомості методом кластерного аналізу[2], Т. Коць натомість аналізує це поняття у сучасній лінгвістичній терміносистемі[3]. Ґрунтовні дослідження мовної свідомості можна знайти у працях польських мовознавців, таких як С. Циган[4],

[1] Селігей П. О. Структура й типологія мовної свідомості / П. О. Селігей // Мовознавство. – 2009. – № 5. – С. 12–29.
[2] Куцос О. І, Класифікація визначень поняття «мовна свідомість» методом кластерного аналізу // Збірник наукових праць «Нова філологія». – 2022. – № 88 – С. 37–42.
[3]Коць, Т.А. Поняття «мовна свідомість» у сучасній лінгвістичній терміносистемі // Термінологічний вісник 2023, вип. 7. – С. 133–141.
[4]Cygan S. Zagadnienie świadomości językowej w Literaturze językoznawczej // Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. – 2002. – № 6. – S. 47–54.

С. Ґайда[5], К. Гебен[6], С. Дубіш[7], котрі дотримуються концепції, що мовна свідомість перш за все базується на мовному досвіді, і використовують це поняття як альтернативу термінів «мовне відчуття», «мовна компетентність» і «мовна освіченість». А. Марковський[8], своєю чергою, формує теорію щодо соціального аспекту мовної свідомості, Д. Бартоль-Яросінська[9] дотримується соціолінгвістичного підходу до питання мовної свідомості, а А. Левицький[10] – психологічного. Німецький дослідник Г. Ейгер зосереджується на ключових функціях мовної свідомості[11].

Аналіз мовної свідомості окремих соціальних груп, наприклад, мешканців західних воєводств Польщі, знаходимо у працях З. Загурського[12], Д. Бартоль-Яросінська досліджує мовну свідомість робітників Варшави[13], К. Чарнецька – учнів початкових та середніх шкіл[14], Й. Тамбор – корінного населення Верхньої Сілезії[15], С. Циган – мешканців сіл Келеччини[16], А. Банашкевич – учнів початкових шкіл Ґданська[17], І. Перужинська – студентів філології Поморської академії в Слупську[18], Б. Осовський – мешканців Островського повіту[19], З. Грень – молоді зі Шльонська Цєшинського[20], В. Пьотрковська – мешканців сіл на

---

[5]Gajda S. Nauka o kulturze języka // Polonistyka. – 1987. – № 8. – S. 581–592.
[6]Geben K. Świadomość i kompetencja językowa a warstwy leksykalne w idiolektach młodzieży polskiego pochodzenia na Wileńszczyźnie. – Warszawa, 2003, s.19.
[7]Dubisz S. Nauka o języku dla polonistów. – Warszawa, 1999, s. 70–71.
[8]Markowski A. Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne, Wydawnictwo Naukowe PWN. – Warszawa, 2018, s. 123.
[9]Bartol-Jarosińska D. Świadomość językowa robotników warszawskich. Studium leksykalno-semantyczne. – Warszawa, 1986, s. 27.
[10]ЛевицькийА.В., Іваницька М.Л., Іваницький Р.В. Основи мовознавства: Навч. Посіб. – Чернівці: Рута, 2000, с. 144
[11]Ейгер Г.В Механізми контролю мовної правильності висловлювання. – Харків, 1990, с. 38-45
[12]Zagórski Z. O badaniach integracji językowej w zakresie świadomości językowej w kilku województwach zachodnich, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. – Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 1982.
[13]Bartol-Jarosińska D. Op. cit., st 70–71
[14]Czarnecka K. Uczniowska odmiana współczesnej polszczyzny w świadomości jej użytkowników. – Poznań, 2000.
[15]Tambor J. Mowa Górnoślązaków oraz ich świadomość językowa i etniczna, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. – Katowice, 2006.
[16] Cygan S. Przejawy świadomości językowej mieszkańców wsi końca XX wieku na przykładzie Lasocina na Kielecczyźnie. – Kielce, 2011
[17]Banaszkiewicz A. Świadomość językowa młodzieży – wybrane zagadnienia //Uniwersytet Gdański. – 2019. – Z. 8. – S. 72–82
[18]Perużyńska I. Świadomość Językowa studentów filologii polskiej Pomorskiej akademii Pedagogicznej w Słupsku // Słupskie Prace Filologiczne. Filologia Polska. – 2005. – №4. – S. 215-232.
[19]Osowski B. Między wyjątkowością a wstydem. Świadomość językowa mieszkańców powiatu ostrowskiego // Poznań, Gwary Dziś.– 2019. – vol. 11. –S. 135–144
[20]Greń Z., Wyderka B. Świadomość etniczna i językowa młodego pokolenia cieszyniaków // Polszczyzna Śląska. Historia i współczesność / Pod red. Wyderka B. Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wydział II Języka i Literatury. – 1997. – S. 63–82.

Крупах[21], М. Зелінська – осіб польського походження, що навчаються у недільній школі Самбора[22] та А. Кравчук – осіб польського походження в Україні[23].

Проте, поза увагою дослідників залишається питання мовної свідомості студентів з України, які навчаються в польських закладах вищої освіти. Аналіз мовної свідомості цієї категорії студентів являється ключовим для розуміння взаємозв'язків між рівнем їхньої мовної підготовки, сприйняттям польської мови та академічною успішністю. Таким чином, **актуальність** дослідження, зважаючи на особливу популярність вибору польських університетів українськими студентами, зумовлена необхідністю розкриття недосліджених до цього часу аспектів мовної свідомості.

Метою магістерської роботи є аналіз мовної свідомості студентів з України, які завершили перший рік навчання в закладах вищої освіти Польщі.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання **наступних завдань**:

- з’ясувати поняття мовної свідомості та її структурну організацію;
- окреслити методи дослідження мовної свідомості;
- визначити рівень мовної підготовки студентів з України та її вплив на успішність навчання;
- проаналізувати труднощі в оволодінні польською мовою респондентами;
- прослідкувати зміни у мовній свідомості студентів після першого року навчання в Польщі;
- виділити сфери використання польської мови в щоденних ситуаціях;
- дослідити мотивацію студентів до удосконалення мовних вмінь та навичок;

[21]Piotrkowska W. Badanie świadomości językowej mieszkańców wsi wsi na Kurpiach – prolegomena // Uniwersytet Warszawski, Prace Filologiczne. – 2019. – (LXXIII). – S. 321-342

[22]Зелінська М. З. Мовна свідомість осіб польського походження, що навчаються в недільній школі м. Самбора // Компаративні дослідження слов’янських мов і літератур. Пам’яті академіка Леоніда Булаховського. ВПЦ «Київський університет», 2010. Випуск 12. – С. 66–77.

[23]Krawczuk A. Świadomość językowa osób polskiego pochodzenia na Ukrainie w zakresie używania wybranych form grzecznościowych // Łódzkie Towarzystwo Naukowe. – 2019. – S. 173–190.

- запропонувати рекомендації для удосконалення мовної свідомості, підготовки та адаптації майбутніх студентів з України, які планують навчання в закладах вищої освіти в Польщі.

Об'єктом дослідження є мовна свідомість студентів з України, що навчаються в закладах вищої освіти Польщі.

Предметом дослідження – особливості формування та зміни мовної свідомості цієї групи студентів у контексті їхнього навчання та проживання в польському мовно-культурному середовищі.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження та отримання більш глибокого розуміння мовної свідомості студентів з України, які навчаються в Польщі, застосовано методи польового дослідження, зокрема, анкетування, як один із ключових методів збору даних, описово-аналітичний метод, та метод математичних підрахунків.

Анкета була розроблена як соціолінгвістичний інструмент, призначений для детального вивчення різних аспектів мовної підготовки та комунікативного досвіду респондентів у контексті їхнього навчання та проживання в іншомовному середовищі. Соціолінгвістичне анкетування враховує не лише мовні вміння та навички респондентів, а й їхній соціокультурний досвід та мовленнєву поведінку в конкретному соціальному контексті.

Анкета була ретельно структурована для охоплення різних аспектів мовної свідомості. Вона включала питання (закритого і відкритого типу) про попередній досвід вивчення польської мови, специфіку цього навчання, самооцінку мовної підготовки, аналіз змін у мовній поведінці після переїзду до Польщі, а також оцінку рівня володіння мовою, мовленнєві ситуації та перешкоди, з якими стикалися студенти. Важливо відзначити, що анкета була розроблена таким чином, щоб дати можливість респондентам вільно висловлювати свої думки, а також подавати конкретні приклади з свого життя в Польщі.

В опрацюванні окремих питань анкети взято до уваги досвід інших дослідників з метою отримання достовірного матеріалу та додаткової обґрунтованості дослідження мовної свідомості студентів з України, які

навчаються в Польщі. Йдеться насамперед про працю А. Банашкевич, присвячену мовній свідомості молоді [24], та дослідження комунікативної компетенції польськомовної молоді в Україні М. Зелінської[25].

Перед початком основного анкетування було проведено пробне анкетування з метою перевірки правильності розуміння респондентами питань, а також для виявлення можливих недоречностей чи нечіткостей у формулюванні запитань. Після проведення пробного анкетування практично всі питання залишилися незмінними, було виявлено лише два питання, які дещо дублювали попередні і тим самим штучно подовжували анкету. Тому ці два питання ми замінили на інші з метою покращення якості та достовірності дослідження.

Анкета складається з короткого вступу, в якому міститься мета та інструкція заповнення, а також 33 запитань різного типу. Переважна більшість запитань є вибірковими з двома або більше альтернативами вибору. Крім того, анкета містить відкриті питання, на які респонденти мали можливість відповісти розгорнуто, висловити свої думки та описати досвід вивчення і використання польської мови. Зі змістом анкети можна ознайомитися у додатку 1.

Для здійснення збору інформації студентам з України, які навчаються чи навчались на стаціонарній формі в різних закладах вищої освіти Польщі, було розіслано анкети з посиланням на веб-сервіс Google Форм.

Матеріалом дослідження є відповіді на запитання анкети 53-ох студентів з різних регіонів України, котрі закінчили перший рік навчання в закладах вищої освіти Польщі.

Джерельною базою магістерської роботи є анкетні дані студентів, котрі закінчили перший рік навчання в закладах вищої освіти Польщі. За статевою приналежністю розподіл цих студентів є наступний: жінок – 41 (79,2%), чоловіків – 12 (20,8%). Таким чином, у дослідженні була значна перевага представниць жіночої статі, приблизно у 3,4 рази більше, ніж чоловіків.

---

[24] Banaszkiewicz A. Op. cit., s. 75.

[25] Зелінська М.З. Комунікативна компетенція молодих носіїв польської мови західних областей України: Монографія. – Дрогобич: Посвіт, 2018.

Мінімальний вік студентів, які взяли участь у дослідженні, становить 17 років, тоді як максимальний вік склав 49 років. У цьому випадку вважаємо за доцільне виділити декілька вікових груп. Перша, найбільша група включає студентів від 17 до 20 років (62%). Друга група – студентів віком від 21 до 25 років (21%). Ця група також є доволі чисельна, до неї входять представники різних областей України. Інтерес до цієї групи полягає у тому, що студенти цього віку мають більший досвід навчання та / або роботи, що впливає на їхню мовну свідомість. Третя група включає старшу вікову категорію студентів, які мають від 26 до 49 років (17%). Ця найменша в кількісному плані група може бути об'єктом окремого дослідження, оскільки респонденти мають власний, відмінний від студентів з попередніх груп, досвід мовної адаптації та сприйняття навчального процесу.

Дані анкети показали різноманітний спектр міст, з яких походять студенти, що брали участь у дослідженні. Їх можна поділити на декілька груп. Найбільшою групою серед них були студенти з Івано-Франківська, кількість представників цього міста становила 23 особи. Значно менше є студентів зі Львова (5 респондентів), з Вінниці та Рівного (по 4 респонденти), з Тернополя (3 респонденти), а також з Хмельницького та Запоріжжя (по 2 респонденти). Окрім цього, є представники з інших міст України, зокрема з Дніпра, Полтави, Миколаєва, Кривого Рогу, Черкас, Прилук, Києва, Сваляви та Харкова. Ці міста мають менший представницький внесок, але все ж відзначаються у нашому дослідженні. Це допомагає створити ґрунтовний та розширений образ мовної свідомості студентів з різних областей України, які навчаються в Польщі. Таким чином, ми маємо можливість порівняти та зрозуміти взаємозв'язок між регіональним походженням студентів та їхнім мовним досвідом у контексті навчання в іншій країні. Важливим аспектом є те, що представники різних областей України можуть мати власний мовний і соціокультурний досвід, що, припускаємо, може впливати на сприйняття польського мовно-культурного середовища.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути цінним джерелом інформації для вищих навчальних закладів Польщі, для студентів, які планують навчатися в польських університетах, а також для вчителів польської мови в Україні. Рекомендації та висновки щодо мовної підготовки можуть бути корисними для оптимізації навчального процесу та вдосконалення якості освіти для майбутніх студентів.

Теоретичне значення роботи. Теоретичний матеріал може бути цінний для теорії мовних контактів, лінгвістичних, лінгвокультурологічних, психолінгвістичних досліджень, лінгвопрагматики та полоністичної лінгводидактики.

Новизна роботи. Представлене дослідження має оригінальний характер, оскільки зосереджується на мовній свідомості студентів з України, які навчаються в Польщі, до початку їх навчання (виїзду до Польщі) і після з урахуванням мовно-комунікативних труднощів, що виникають під час навчання і проживання в Польщі.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження проведеного у магістерській роботі, оформлені у вигляді статті, прийняті до друку у збірнику матеріалів VI Міжнародної конференції курсантів, студентів, аспірантів, ад'юнктів «Культура як феномен людського духу», що відбулася 23-24 листопада 2023 року.

Обсяг і структура роботи. Обсяг магістерської роботи 88 сторінок, з них 73 сторінки основного тексту. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, який містить 63 позицій, резюме польською мовою та додатка (соціолінгвістичної анкети). У першому розділі «Мовна свідомість як ключовий елемент мовної адаптації» розглянуто концепцію та поняття мовної свідомості, її структурну організацію та види, а також рівні мовної свідомості. Проаналізовано методи дослідження та оцінки мовної свідомості. У другому розділі «Аналіз мовної свідомості студентів з України, що навчаються в закладах вищої освіти в Польщі», проведено детальний аналіз мовної підготовки студентів перед навчанням у вищих

навчальних закладах Польщі. Визначено рівень володіння польською мовою і прослідковано зміни в мовних вміннях та навичках після першого курсу. Проаналізовано також труднощі в оволодінні та спілкуванні польською мовою в щоденних комунікативних ситуаціях. Звернено увагу на мотивацію удосконалення мовних вмінь та навичок з польської мови і необхідність їх удосконалення, способи покращення та мовний авторитет. Запропоновано рекомендації щодо мовної підготовки майбутніх студентів польських навчальних закладів.

РОЗДІЛ 1
МОВНА СВІДОМІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ МОВНОЇ АДАПТАЦІЇ

1.1. Концепція та поняття мовної свідомості

Історія розуміння поняття мовної свідомості свідчить про постійний розвиток та зміни в підходах до цього феномену. Від витоків вивчення мови як комунікаційного засобу до сучасних складних досліджень у галузі когнітивної науки, еволюція розуміння мовної свідомості пройшла довгий шлях.

Розвиток когнітивної психології приніс нові можливості для вивчення мовної свідомості. Вчені почали аналізувати когнітивні процеси, які лежать в основі мовних функцій, такі як сприйняття звуків, розуміння значень слів та синтаксичних структур, а також генерація висловлювань. Це дозволило краще зрозуміти, як мозок опрацьовує мовлення та як це пов'язано зі сприйняттям та когнітивними процесами.

Зрозуміло, що мовна свідомість є більш складною, ніж просте сприйняття звуків та слів. Вона включає в себе різноманітні аспекти, такі як розуміння інтенцій мовця та контексту спілкування, використання мови для досягнення різних комунікативних цілей та навіть вплив культурних факторів на сприйняття та мовлення.

Польський словник мовознавчих термінів, визначає мовну свідомість як: «усвідомлення соціальних мовних норм (фонологічних, морфологічних, синтаксичних, лексичних), особливо важливе у моменти сумніву щодо правильності певної форми або слова»[26]. Таке розуміння мовної свідомості зустрічається в культурі мови (поняття мовної норми, помилки, оцінки мовних інновацій).

Дещо по іншому мовну свідомість висвітлено в Енциклопедії загального мовознавства. На думку її авторів, це – «здатність формулювати судження про

[26]Słownik terminologii językoznawczej / Zbigniew Gołąb, Adam Heinz, Kazimierz Polański. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1968., s. 568.

мовні вислови (наприклад, про їх правильність чи стилістичні якості) та про відносини, що виникають між ними (такі як синонімія, протиріччя), що різною мірою характеризує кожного користувача мови» [27] . Таким чином, мовна свідомість виявляється як здатність здійснювати свідомі дії, процес їх формування, наслідком чого є висловлення (тексти) про мовні елементи на різних рівнях його організації, наприклад, на стилістичному рівні, про семантичні відносини між лексичними одиницями, наприклад, синонімія.

В Енциклопедії польської мови відсутнє окреме визначення «мовна свідомість», але в описі мови ми знаходимо інформацію, що генеративісти підкреслюють роль мовної свідомості користувачів як основну. Зате там існує близьке поняття – «мовне відчуття», яке визначається як «суспільно обумовлена психічна чутливість людей, які говорять певною мовою, яка дозволяє їм відрізняти форми, які відповідають чи не відповідають актуальним мовним нормам»[28].

Своєю чергою, у Словнику сучасної лінгвістики: поняття і терміни, мовну свідомість описано як: «структуроване поняття, що містить такі складники: 1) мова як національна самоідентифікація особистості (постає не завжди чинним, правомірним); 2) мова як картина світу, як вияв природного існування її носіїв; 3) мова як просторово-часовий вимір національної культури, поза яким існування і функціонування останньої є недостатнім; 4) мова як наочний, спостережуваний знак та універсальний засіб єдності етносу; у комунікативістиці – сукупність психічних, емоційно-експресивних механізмів породження, розуміння і зберігання мови у свідомості (забезпечують процес мовленнєвої діяльності); рівень свідомості учасників міжособистісної і міжкультурної комунікації, на якому образи, уявлення, мисленнєві структури отримують мовне оформлення, тобто поєднуються з елементами мовного коду; у дискурсології – лінгвокультурний компонент свідомості нестабільного характеру; становить ціннісноорієнтований образ світу, означуваний певними

[27]Encyklopedia językoznawstwa ogólnego / Pod red. K. Polańskiego. – Wrocław – Warszawa – Kraków : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1993., s. 544.
[28]Encyklopedia języka polskiego, pod red. S. Urbańczyka. Wroclaw – Warszawa – Kraków, 1992., s. 254.

мовними формами; створюється діяльністю рефлексії, постаючи потужним фундаментом ефективної комунікації»[29]. Отже, на підставі цього визначення, можна стверджувати, що мовна свідомість – це комплексне поняття, що охоплює роль мови в самоідентифікації, відображення світу, культурну спадщину і комунікацію, а також психічні механізми сприйняття мови.

У Словнику термінів міжкультурної комунікації мовну свідомість Ф. Бацевич визначає як «рівень свідомості учасників міжособистісної та міжкультурної комунікації, на якому образи, уявлення, мисленнєві структури отримують мовне оформлення, тобто поєднуються з елементами мовного коду»[30].

У західноєвропейському мовознавстві термін «мовна свідомість» з'явився у другій половині XX століття і має різні інтерпретації, які ґрунтуються на таких поглядах: по-перше, мова вважається не лише інструментом для спілкування, але й способом кодування думок[31], а свідомість розглядається як здатність сприйняття наших думок для дії та звіту, яку іноді називають «свідомість доступу»[32], це дозволяє розглядати мову як необхідну передумову для свідомості; по-друге, мова – це здатність, що формується в результаті взаємодії з навколишнім середовищем, і є набором природних навичок[33].

Німецький дослідник Г. Ейгер, говорячи про мовну свідомість, виділяє її ключові функції. Перша з них – це функція відображення, яка виявляється у створенні мовної моделі світу та використанні мовних форм і зв'язків між словами. Друга функція – оцінна, враховує різні типи оцінки. Третя – орієнтаційно-селективна, яка спрямовує нас до розуміння ситуації та допомагає вибирати мовні засоби для досягнення конкретної мовної мети. Четверта – інтерпретаційна, яка розглядається у двох аспектах: внутрішньомовному та міжмовному. П'ята функція – регулювання, яку представлено як механізми

[29]Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. – Донецьк: ДонНУ, 2012., с. 426.
[30]Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації. – Київ, 2007., с. 141.
[31]Fodor, J.A. The Language of Thought Revisited. – New York, 2008., s. 168.
[32]Block N. On a confusion about a function of consciousness // Behavioral and Brain Sciences. – 1995. – 18 (2). – S. 227–287., s. 227–247.
[33]Gibson, J.J. The Ecological Approach to Visual Perception. // Studies in History and Philosophy of Science. – 1981. – Vol. 12, No. 2. – S. 107–139., s. 122.

зворотного зв'язку, забезпечуючи контроль за мовними діями та оцінку висловлення відповідно до чинних норм[34].

Слов’янські мовознавці зазвичай дотримуються концепції, що мовна свідомість перш за все базується на мовному досвіді, і використовують це поняття як альтернативу термінів «мовне відчуття», «мовна компетентність» і «мовна освіченість» (наприклад: С. Циган 2002[35], С. Гайда 1987[36], С. Дубіш 1999[37], Е. Немцова 2015[38]).

Зокрема, польський мовознавець С. Дубіш порівнює мовну свідомість з поняттям мовної компетентності (розглядаючи їх як синоніми) і визначає її як: «запас мовних знаків у довготривалій пам'яті та знання про їх використання, включаючи систему цінностей та оцінок (емоційних, естетичних, моральних, функціональних), а також вподобань, чи систему навичок, звичок і програм мовних дій. Мовна свідомість складається з усвідомлених або неусвідомлених моделей, тобто норм, стереотипів і уявлень про мовну поведінку, сформованих на основі минулого досвіду або перейнятих з навколишнього середовища»[39].

С. Гайда додає до цих синонімічних понять терміни «уявна норма» та «природна внутрішня мовна норма». Ці терміни виражають прозорий семантичний контекст загальновживаного виразу «здоровий мовний розсуд». Вони виявляють своє втілення в мовній практиці та корелюють з «зовнішнім мовним стандартом» або «прийнятою нормою» (в контексті українського мовознавства – літературним стандартом). Він підкреслює, що мовну свідомість можна розглядати як: 1) відображення фактичного використання мови (засноване на уявленні про мовну норму користувачів польської мови) і 2) механізм, що регулює мовну поведінку (звичаєва норма)[40].

---

[34]Ейгер Г.В. Цит. пр., с. 38-45.
[35]Cygan, S. Zagadnienie świadomości językowej w Literaturze językoznawczej // Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. – 2002. – № 6. – S. 47–54
[36]Gajda S. Op. cit., s. 586.
[37]Dubisz S. Op. cit., s. 70-71.
[38]Nemcová E. Jazykové postoje ako indikátor jazykového vedomia. – Aktuální slovakistika, 2015.
[39]Dubisz S. Op. cit., s. 70-71.
[40]Gajda S. Op. cit., s. 586.

Ґрунтуючись на цьому, А. Марковський формує теорію щодо соціального аспекту мовної свідомості, розглядаючи її як «сукупність висловлених думок про мову та поглядів на неї, які є характерними для конкретної особи та переважають у конкретному середовищі або соціальній групі»[41].

Питання мовної свідомості стосується також сфери психічних та когнітивних явищ людини, її думок і установок. Мовна свідомість – це: «[...] рефлексія над мовою, виражена в судженнях про мову і поглядах на мову, які властиві певній людині або переважають у певному середовищі чи соціальній групі»[42].

С. Циган додає, що рефлексія може стосуватися багатьох аспектів мови: фонетико-фонологічної, морфологічної, синтаксичної чи лексичної підсистем[43]. Джерелом свідомості, на думку ученого, є інтуїція: «основою мовної свідомості сучасних поляків є їх інтуїтивні знання, які дозволяють їм спілкуватися в різноманітних життєвих ситуаціях, а також базові рефлексії щодо вибору та оцінки різних мовних форм»[44]. Вона може виражатися у формулюванні лінгвістичних коментарів, суджень, думок про мову, суджень про мовну поведінку, автокорекції та мовній корекції в процесі мовлення тощо. Ступінь мовної свідомості залежить не лише від вроджених задатків, а й від набутих знань, отриманих завдяки спостереженням, життєвому досвіду, освіті[45].

На думку А. Марковського, «мовна свідомість – це складний когнітивний процес, що дозволяє індивідуальному користувачеві визнавати та розуміти мовні одиниці, а також відтворювати їх у мовленні. Цей процес базується на знаннях про мовні структури та граматичні закономірності, а також враховує соціокультурний контекст спілкування»[46]. Це визначення відображає підхід А. Марковського до мовної свідомості як складного когнітивного процесу, який

[41]Markowski A. Postawy użytkowników wobec języka // Mowa rozświetlona myślą / Red. J. Miodek. Wrocław. – 1999. – S. 15–32., s.23.
[42]Markowski A. Kultura języka polskiego. Teoria... Op. cit., s. 123.
[43]Cygan S. Świadomość językowa mieszkańców kieleckiej wsi Lasocin // Polszczyzna Mazowsza i Podlasia. Cz. VII. – Łomża, – 2003. – S. 67–79., s. 70.
[44]Markowski A. Kultura języka polskiego. Teoria... Op. cit., s. 123.
[45]Cygan S. Przejawy... Op. cit., s. 35-36.
[46]Markowski A. Kultura języka polskiego. Teoria... Op. cit., s. 136.

об'єднує знання про мовні структури, граматичні правила та соціокультурний контекст. Мовознавець звертає увагу на те, що мовна свідомість включає не лише здатність розуміти та генерувати мовлення, але й рефлективний аспект, що дозволяє аналізувати мову як систему. Він наголошує на тому, що мовна свідомість допомагає індивідуумам усвідомлювати мовні структури, правила та відмінності в мовленні, що дозволяє їм взаємодіяти ефективно та адаптуватися до змінних комунікативних ситуацій.

Проявами мовної свідомості можуть бути реакції на висловлювання інших: висміювання, догана через використану лексику чи мовні форми, засудження висловлювань, але також і похвала учнів. Найвищий рівень мовної свідомості проявляється в думках, які є лінгвістично обґрунтованими, наприклад: «Не кажуть *«myszów»,* а кажуть *«myszy»,* тому що іменники жіночого роду не мають закінчення -*ów* у множині[47].

А. Марковський розглядає мовну свідомість як один з ключових аспектів мовознавства, вивчення якого допомагає краще зрозуміти, як мова працює в індивідуальному та соціокультурному контекстах. Мовознавець підкреслює важливість дослідження мовної свідомості для розвитку мовознавчої теорії та практичних застосувань, таких як вивчення інших мов, мовної освіти та комунікативної компетенції. З цієї точки зору мовна свідомість тісно пов'язана з розумінням мовної культури, що визначається як: «дбайливе ставлення до мови, що випливає з усвідомлення її важливості в суспільному житті. Вона проявляється в різноманітних видах діяльності, що стосуються як самої мови, так і людей, які нею користуються»[48].

Схожий підхід до розуміння мовної свідомості має Ю. Порайський-Помста, який визначає її як: «сукупність вірувань, переконань, звичок і мовних навичок, а також ставлення користувача до мови як до цінності». Учений відокремлює поняття мовної (комунікативної) компетенції від мовної свідомості, тобто «сукупності переконань про функції та цінність мови як

[47]Markowski A. Kultura języka polskiego. Teoria... Op. cit., s. 124.
[48]Markowski A. Kultura języka polskiego. Teoria... Op. cit., s. 14.

інструменту міжособистісних контактів»[49]. Це поняття є вищим, ніж комунікативна компетенція. Згідно з ним, мовна свідомість стосується ставлення користувача до мови і залежить, серед іншого, від мовної компетенції, яка має безпосередній вплив на комунікативну продуктивність. У своїй праці (разом з Є. Подрацьким), мовну свідомість визначає як «те, що мовець усвідомлює стосовно мови і що формулюється ним у вигляді суджень про мову». Автори вказують на тісний зв'язок між мовною свідомістю та мовною компетенцією: «чим вища мовна компетенція, яку демонструє користувач мови, тим краща його мовна свідомість, і навпаки: чим багатша мовна свідомість користувача мови, тим ефективніше він діє з мовою»[50].

Металінгвістичну свідомість як один з різновидів мовної свідомості аналізує Б. Кварцяк. Автор наводить декілька визначень метамовної свідомості, які свідчать про різний підхід дослідників до її розуміння, і, своєю чергою, визначає її за об'єктом (різні аспекти мови: структурні особливості мови, природа і функції мови, використання мови в соціальному контексті, система мовних правил), когнітивними актами, що лежать в її основі (рефлексія, передрефлексія, мислення, знання, увага, судження, коментарі), наслідками метамовних операцій, що здійснюються над мовленням. Б. Кварцяк виокремлює три типи металінгвістичної свідомості: перцептивну, природну (комунікативну) та аналітичну[51].

Цілком по іншому розглядає мовну свідомість М. Буґайський. Згідно з його концепцією мовна свідомість відокремлена від поняття мовної обізнаності. Під мовною свідомістю мовознавець розуміє знання мови, яким характеризуються її носії, що дозволяє їм вільно користуватися рідною мовою, тобто продукувати та розуміти щораз більше висловлювань. Це знання мови, яке мовці мають, навіть якщо вони не мають глибокого розуміння мовних правил і законів. Це використання мови, яке їм властиве, навіть якщо вони не є фахівцями в галузі

[49]Porayski-Pomsta J., Umiejętności komunikacyjne dzieci w wieku przedszkolnym. Studium psycholingwistyczne. – Warszawa, 1994., s. 86.
[50]Podracki J., Porayski-Pomsta J., Przygotowanie nauczycieli do edukacji językowej, [w:] Edukacja językowa Polaków / Pod red. W. Miodunki. – Kraków. – 1998. – S. 83-89., s. 83.
[51]Kwarciak B. Początki i podstawowe mechanizmy świadomości metajęzykowej. – Kraków, 1995., s. 48.

мовознавства. Натомість метамовну свідомість автор трактує як знання законів будови і розвитку мови та правил її використання. Вона включає як знання системи, так і знання норми та кодифікованої норми. Тому метамовна свідомість є характерна насамперед для професійних лінгвістів і всіх тих, хто має лінгвістичну освіту[52].

Соціолінгвістичний підхід до питання мовної свідомості наявний у праці Д. Бартоль-Яросінської. Авторка визначає суспільну мовну свідомість як «сукупність життєво важливих у суспільстві – або певній соціальній групі – суджень і уявлень, пов'язаних з мовою взагалі, тобто з різними явищами мови та її функціонуванням»[53]. Іншими словами, це усвідомлення соціокультурних аспектів мови та її ролі в суспільстві.

У наукових працях з соціології мови поняття суспільна мовна свідомість фактично є еквівалентом комунікативної компетенції. Натомість С. Гайда пов'язує поняття мовної свідомості з мовною компетенцією або уявною нормою: «Таким чином, можна трактувати мовну свідомість і як відображення реальності мовної практики, і як своєрідний механізм, що програмує і регулює мовну поведінку, тобто як природну внутрішню мовну норму (розмовне мовне чуття) на противагу зовнішній нормі, яка є складовою системи»[54]. Отже, автор вважає, що мовну свідомість можна розглядати як відображення того, як мова використовується на практиці, а також як внутрішній механізм, що визначає та контролює нашу мовну поведінку. Цей механізм можна вважати природною внутрішньою мовною нормою або розмовним мовним чуттям, на відміну від зовнішньої норми, яка є частиною системи мови та може відрізнятися від практичного використання мови.

Натомість А. Левицький зазначає, що «мовна свідомість – це внутрішній психологічний процес, що дає можливість об'єктивувати і віддзеркалювати внутрішній ментальний план зовнішніх мовних одиниць, а також процеси рецепції, обробки, акумуляції, комбінування, детермінування та реалізації

[52]Bugajski M., Świadomość językowa a świadomość lingwistyczna. – Wrocław, 1999., s. 27.
[53]Bartol-Jarosińska D. Op. cit., s. 27.
[54]Gajda S. Nauka o... Op. cit., s. 586.

мовних одиниць»[55]. Таким чином, вчений підкреслює, що мовна свідомість є багатогранним психологічним механізмом, що включає як когнітивні, так і комунікативні аспекти. Вона дозволяє нам не лише розуміти та використовувати мову, але й рефлексивно аналізувати мовні явища та взаємодіяти з ними в різних контекстах. Це внутрішній механізм, що допомагає нам проєктувати наші мовні концепції на зовнішні мовні прояви, що є важливим для ефективної мовної комунікації.

Ці різні підходи відображають різноманітність уявлень про мовну свідомість, яка є об'єктом досліджень у різних галузях мовознавства та когнітивних наук. Сучасний підхід до мовної свідомості відображає складність та міждисциплінарний характер цього поняття, яке об'єднує в собі не лише лінгвістику, а й психологію, когнітивну науку, філософію. Цей широкий спектр досліджень допомагає глибше зрозуміти та вивчити різнобічні аспекти мовної свідомості, її взаємозв'язок з мозковими процесами та культурним контекстом.

Таким чином, еволюція розуміння поняття мовної свідомості віддзеркалює важливий шлях розвитку мовознавства та відкриває нові можливості для дослідження цього важливого аспекту людської комунікації.

1.2. Структура та види мовної свідомості

Підхід до компонентного складу мовної свідомості залежить передусім від розуміння цього терміну. Якщо ми трактуємо мовну свідомість як форму свідомості, що охоплює погляди, уявлення, почуття, оцінки та настанови, що відносяться до мови та мовної реальності, іншими словами – особисте ставлення до мови, то така концепція чітко відрізняє мовну свідомість від її розуміння як мовного світогляду. Згідно з цим підходом, структура мовної свідомості включає чотири основні блоки компонентів: мовні знання, емоційні почуття, оцінки та настанови.

Саме таку структуру мовної свідомості пропонує український мовознавець П. Селігей. На думку вченого, мовні знання включають загальні уявлення про

[55]Левицький А.В. Цит. пр., с. 144.

мову, принципи та правила її функціонування, розуміння норм і стилістичних особливостей мовлення. Ці знання можуть бути як академічними і науково-теоретичними, заснованими на мовних дослідженнях, так і повсякденними, отриманими з особистого мовного досвіду, часто обмеженими та односторонніми. Повсякденні знання про мову часто є фрагментарними, наївними, суперечливими, можуть містити стереотипи та наділені забобонами. Загальною особливістю раціонально-пізнавальної складової мовної свідомості є формування мовної ідеології або мовного світогляду [56]. Схожої думки дотримується литовська дослідниця Г. Соколовська, яка визначає мовну свідомість як «погляди, ставлення, думки, уявлення, переконання щодо цінності та функціонування мови в процесі комунікації»[57].

У мовній свідомості розкривається широкий спектр різноманітних почуттів щодо мови: від цікавості до байдужості, від поваги до зневаги, від любові до відрази, можуть виникати почуття гордості за рідну мову або навіть сорому від її використання (заради уникнення відчуття відчуження в певному оточенні). Люди можуть відчувати впевненість або тривогу за майбутнє мови, радість або сум за її становище, а також обурення, коли знецінюють або глузують над нею. Результатом впливу мов з інших середовищ може бути виникнення емоцій мовної переваги чи недооцінки, а також може з'явитися ворожнеча та агресія щодо інших мов, особливо якщо це нав'язано примусово.

Окрім загальних емоцій щодо мови, мовна свідомість також включає емоції, пов'язані з конкретними мовними актами: від насолоди від естетичної досконалості мовлення до неприйняття грубостей і нецензурності. Також важливі переживання щодо самого себе як мовця: відчуття повноцінності в мовній взаємодії або недостатньої компетентності, задоволення від володіння мовою або невдоволення власними мовними здібностями, а навіть тривога перед мовними викликами[58].

---

[56]Селігей П. О. Структура… Цит. пр., с. 18.
[57] Sokołowska H. Wielojęzyczność a umiejętności komunikacyjne uczniów szkół polskich na Litwie. – Warszawa – Wilno, 2004., s. 26.
[58]Андрусів С. Страх перед мовою як психокомплекс сучасного українця // Сучасність,–1995, –№ 7-8. – С. 147-152., с. 149.

На основі знань та емоцій формується третій компонент мовної свідомості – мовні оцінки та мовний ідеал. Шляхом постійних порівнянь, мовна свідомість фіксує розрив між тим, якою є реальна мовна дійсність (суттєвий аспект) і якою вона повинна бути (бажаний ідеал). Наприклад, мовлення може бути оцінене як нормативне чи ненормативне, мовна поведінка – як вірна чи невірна, події в мові – як корисні або шкідливі. Як ідеал, найчастіше виступає мовлення інших людей, яке вважається бездоганним. Коли оцінюють стан і статус мови, порівнюють її з мовами, що мають більш міцну соціолінгвістичну позицію. Наприклад, у порівнянні з українською мовою часто ставлять польську. Відчуття розриву між бажаним і реальним викликає критику мовної дійсності.

Останнім компонентом є настанови, які представляють готовність діяти відповідно до прийнятих мовних орієнтацій та внутрішніх запитів. Наприклад, якщо особа не задоволена рівнем своїх мовних знань, це може стимулювати її бажання поглибити їх. У контексті багатомовного середовища може виникати бажання або небажання вивчати чи використовувати інші мови. Коли особа критично ставиться до мовної дійсності (наприклад, до стану рідної мови), це може мотивувати її докладати зусилля для покращення цієї дійсності. Вона може допомагати у розвитку та підтримці мови, розширювати сферу її використання, сприяти створенню інтелектуальних та культурних продуктів цією мовою, відстоювати літературні норми чи усувати їх порушення та інше[59].

Розмірковуючи про структуру мовної свідомості, А. Марковський підкреслює: «Найважливішою і відомою складовою мовної свідомості є ставлення користувачів до мови, якою вони користуються. Під цим ставленням слід розуміти відносно стійкі позиції, які з’являються в мовних питаннях, включаючи набір суджень і поглядів, які обґрунтовані раціональним або емоційним міркуванням»[60].

Він також виділяє кілька типів ставлень до мови. А саме: мовний пуризм (дотримання чистоти мови і боротьба з запозиченнями та впливом інших мов),

[59]Селігей П. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. – Київ: Києво-Могилянська академія, 2012., с. 118.
[60]Markowski A. Kultura języka polskiego. Teoria... Op. cit., s. 491.

консерватизм (прагнення зберегти традиційну мову і відчуття стабільності в її використанні), професіоналізм (бажання користувачів мови використовувати її на найвищому рівні, уникати помилок і недоліків), логічне мислення в мові (акцент на послідовному і логічному виразі думок та ідей), мовний лібералізм (готовність приймати нові слова та вирази, а також більшу свободу у використанні мови), індиферентність (беззастережне ставлення до мовних питань), відмова (бажання відмовитися від мовних норм та вимог), природність (використання мови без спеціальних обмежень або намагання впливати на неї). Ці типи ставлень можуть зустрічатися як в чистому вигляді, так і в поєднанні різних елементів. Вони також мають різний ступінь впливу та різну сферу застосування в сучасному польському суспільстві[61].

Для досягнення єдності у розумінні терміну мовна свідомість Т. Зґулка розробив концепцію, в якій визначив свої складові цього поняття. Першою з них є мовна компетентність, яка є специфічною, характерною для певної етнічної мови, на відміну від універсальної матриці, яка є основою для всіх природних мов. Мовна компетентність – це здатність користувача мови створювати граматично правильні речення. Проте цього недостатньо в умовах комунікації. У таких випадках необхідно мати знання про «правила використання мови в різних ситуаціях, створених конкретною соціальною групою»[62] – ці знання називаються мовною комунікативною компетентністю. Маючи мовну комунікативну компетентність, людина може адаптувати стиль мовлення до конкретної комунікативної ситуації. Третім елементом мовної свідомості є мовне відчуття – особисті знання про мову, які виявляються у чутливості до краси слова та вірному його використанні[63]. Автор наголошує, що запропонована ієрархічна структура мовної свідомості пов'язана з можливістю педагогічного впливу на неї.

---

[61]Miodek J. Jaka jestes, polszczyzno? . – Wroclaw: Wydawnictwo Uniwersytetu Wroclawskiego, 2000., s. 15–19.
[62]Skudrzykowa A., Urban K., Mały słownik terminów z zakresu socjolingwistyki i pragmatyki językowej. – Kraków-Warszawa, 2000, s. 86.
[63]Zgółka T., Warstwy świadomości językowej. W: Świadomość językowa –kompetencja – dydaktyka. // Materiały ogólnopolskiej konferencji «Z badań nad kompetencją i świadomością językową dzieci i młodzieży». – Warszawa. – 1996. – 25-26 listopada 1994, red. E. Sękowska. – S. 13–19., s. 15.

Мовна свідомість може мати індивідуальний та суспільний характер. Т. Зґулка наголошує, що мовна свідомість є характеристикою індивідів, а отже, унікальною людською рисою. Він розглядає її на трьох рівнях: як індивідуальну свідомість, тобто мовне почуття (переконання користувачів мови про мову, знання), надіндивідуальну свідомість (суспільна мовна свідомість) і граматичну кодифікацію (відіграє вирішальну роль у нормативних рішеннях). Автор розглядає суспільну мовну свідомість як одну з форм суспільної свідомості. Він ототожнює мовну компетенцію із суспільною мовною свідомістю, знаннями, необхідними для соціальної ефективності комунікативних актів[64].

Аналіз наукових джерел дає нам підставу припускати, що елементи, які складаються на комплексне розуміння індивідуальної мовної свідомості, переважно зосереджуються на трьох аспектах. Вони формують:

- когнітивну сферу – це мовне знання, яке включає не лише мовну компетенцію, набуту у процесі здобуття вмінь, але також інші відомості про мову (як специфічний код, наприклад, її історію);
- прагматичну сферу – до неї входять знання про правила мовної комунікації (включаючи комунікативну компетенцію, інформацію про існуючі комунікативні спільноти та правила, які дозволяють критично читати різні типи текстів);
- афективну сферу – це погляди на мову як загальне культурне надбання (вони включають переконання щодо мови як цінності самоцілі та чинника, який визначає різні сфери культури)[65].

Т. Коць у своїх дослідженнях поняття мовної свідомості виділяє: етноцентричну, народну, суспільну й комунікативну мовні свідомості.

На її думку, мовна свідомість в більшості теорій недостатньо враховує її етнокультурний аспект, який є ключовим для зв'язку з національною культурною свідомістю. Основою цієї свідомості є духовні цінності, традиції та звичаї, відображені в мовних творах. Мовна свідомість включає результати ментальної

[64]Zgólka T. Język. Kompetencja. Gramatyka. Studium z metodologii i lingwistyki. – Poznań – Warszawa, 1980., s. 74.
[65]Macowiak K. Podstawowe problemy teorii świadomości językowej // Poradnik językowy, Towarzystwo kultury języka dom wydawniczy Elipsa. – 2020. – 2. – S. 29–44., s. 32-36.

діяльності, сприйняття та засвоєння інформації через мовні засоби. Концепти, що реалізуються в мові, включають у себе етноцентризми та інші вербалізовані вирази, що виражають національну культурну специфіку через мовні структури та форми виразу. Таку мовну свідомість дослідниця називає етноцентричною.

Мовна свідомість розвивалася відповідно до етапів розвитку суспільства. На початковому етапі це було підсвідоме втілення світогляду певних груп людей у вигляді мови. Під час становлення національних спільнот сформувалася народна (національна) мовна свідомість, в якій були властиві національне мовне мислення, світосприйняття, ціннісні орієнтації, мовні стереотипи, ідіоми та стійкі стилістичні фігури [*золота діжа (сонце), діжа з хлібом (місяць); дівчина – червона калина; як мак розпускався; завертати літа на калиновім мості*][66]. Ця свідомість відображає культурні аспекти, правила мовлення та інші, культурно обумовлені, аспекти мови.

У процесі формування національної мовної свідомості під час державотворення твориться суспільна мовна свідомість. Вона проявляється у текстах, таких як публіцистика та мемуари, які реєструють зміну цінностей в суспільстві і відтворюють світоглядні позиції різних осіб та ідеологічних напрямів[67].

Мовна свідомість породжується у процесі вивчення мови та набуття мовних навичок, а потім розвивається і удосконалюється протягом усього життя. У цьому процесі індивід розширює свої знання про правила та норми мови, вивчає функціонування нових слів та їх значень, розвиває навички ефективного спілкування в різних сферах життя. Комунікативна мовна свідомість характерна освіченому суспільству, вона включає в себе комплекс комунікативних знань і механізмів, а також норм і правил, необхідних для успішного спілкування в суспільстві. Це означає, що людина здатна усвідомлювати структуру мови,

[66]Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд. – Київ, 2007., с. 230–235.
[67]Коць Т. А. Українське слово в пресі XX – початку XXI ст.: динаміка літературної норми. – Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2018., с. 67.

визначати відповідність мовних висловлювань до літературної норми та розрізняти різні мовні стилі в залежності від ситуації спілкування[68].

Отже, різновиди мовної свідомості, такі як народна, суспільна, етноцентрична та комунікативна, відображають динаміку і зміни в суспільстві та культурі. Вони еволюціонують разом із розвитком суспільства, набувають нових форм і виявів, що відображають інтелектуальний рівень і культурні цінності суспільства. Мовна свідомість важлива для збереження і розвитку мови та сприяє якісному спілкуванню в суспільстві.

Так само і П. Селігей підкреслює, що існує взаємозалежність між мовною та національною свідомістю. Низький рівень мовної свідомості він пропонує підвищувати цілеспрямованою мовною освітою, яка включає не лише вивчення граматики чи правопису, а насамперед вихованням ціннісного ставлення до мови[69]. У свою чергу академік О. Ткаченко доповнив цю думку поняттям мовної стабільності, яке характеризує стан мови. О. Ткаченко стверджував, що стабільність мови живиться чотирма основними джерелами, які становлять остаточні умови її національної комунікації: національною традицією (також історичною пам'яттю); національною свідомістю і солідарністю, які повинні становити взаємопов'язану і нерозривну пару; національною культурою, духовною і матеріальною; національним миром і співпрацею з іншими народами[70].

Отже, є багато показників, згідно яких можна систематизувати мовну свідомість. Проте варто було б визначити основний і найбільш вагомий критерій, на якому базуються інші. Якщо взяти до уваги глибину лінгвістичних знань, то найвищий рівень мовної свідомості виявився би у мовознавців. Однак така типологія була б обмеженою, оскільки не відображала б соціального значення мовної свідомості та ролі, яку вона відіграє.

---

[68]Єрмоленко С.Я., Вокальчук Г.М., Ганжа А. Ю., Гнатюк Л.П., Сюта Г.М. Територія мови Тараса Шевченка: Монографія / за ред. С.Я. Єрмоленко. – Київ, 2016., с. 244.
[69]Селігей П.О. Виховувати мовну свідомість // Диво слово. – 2012. – Вип. 8. – С. 32 – 35., с. 33-34.
[70] Ткаченко О. Б. Українська мова і мовне життя світу. – Київ: Спалах, 2004., с. 134.

Центральною і більш суттєвою характеристикою, на нашу думку, є сприйняття мови як цінності. Це є ключовим аспектом мовної свідомості. Завжди важливо, наскільки мовці цінують мову, оскільки це має вирішальне значення для майбутнього мови. Якщо мову сприймають як цінність, то вона зберігається та процвітає. Проте у випадку, якщо це сприйняття відсутнє, то це може призвести до її зникнення. Таким чином, рівень розвиненості мовної свідомості визначається тим, наскільки індивіди або суспільство вбачають цінність в самій мові.

1.3. Рівні мовної свідомості

Мовна свідомість проявляється на різних рівнях в реакціях рідних мовців на мовні явища. А. Марковський[71] виділив наступні рівні мовної свідомості:

1. базовий (найнижчий) рівень – рівень мовної інтуїції;
2. вищий рівень – рівень мовних суджень і думок;
3. найвищий рівень – знання критеріїв оцінки певних мовних рис.

Базовий рівень близький до розуміння мовної інтуїції, тобто суб'єктивного відчуття користувача мови під час вибору конкретних форм. В рамках мовної інтуїції, зазвичай, включаються елементи естетичної свідомості, яка виявляється у використанні часто вживаних, досить застарілих висловів. Таким чином, це переконання, яке з'являється без свідомого використання аргументів, і процес розуміння відбувається без усвідомлення того, як саме досягається вирішення проблеми.

Прикладом найнижчого рівня такої свідомості є, наприклад, насмішка чи жартування над кимось, хто, на думку оцінювача, говорить погано (зазвичай це стосується людини, яка говорить таким чином, що її важко розуміти через вживану лексику та синтаксичні конструкції).

Вищий рівень мовної свідомості виявляється у формулюванні мовних суджень, пов'язаних з необхідністю вибору між різними мовними елементами та оцінкою цих елементів (наприклад, «*Ми так не говоримо тут*», «*Це не добре*

[71]Markowski A. Kultura języka polskiego. – Warszawa, 2008., s. 220–222.

сказано по-польськи», «Це мовна помилка», «Це звучить краще, а це гірше»)[72]. На цьому рівні свідомості користувач звертається до основних знань про мову, які він отримав у школі (в контексті спілкування вчителя розглядають як авторитет у справах мовної культури), а також до знань, набутих у повсякденному спілкуванні між людьми, які проживають на певній географічній території. Ще вищий рівень мовної свідомості проявляється у мовних судженнях, які обґрунтовані лінгвістично, такі як слово «*składnik*» краще, ніж «*element*», бо воно польське і, отже, більш зрозуміле; іменник «*morze*» пишемо з «*rz*», оскільки «*rz*» змінюється на «*r*» у прикметнику «*morski*»[73].

Користувач мови, який виявляє найвищий рівень мовної свідомості, покликається на знання певних критеріїв. Свої мовні судження намагається обґрунтувати з точки зору змісту, наприклад, коли обирає рідне слово замість іноземного або формулює відповідне правило у цьому відношенні. С. Гайда зазначає, що мовна свідомість існує на трьох рівнях. Ці рівні включають:

1. мовне сприйняття – це скоріше інтуїтивне сприйняття комунікативної практики та часткове усвідомлення деяких її аспектів;
2. повсякденна мовна свідомість – в значно більшій мірі вищий рівень свідомості, яка може бути меншою або більшою в залежності від багатьох різноманітних факторів;
3. наукові знання про мовленнєву комунікацію – це знання, які можуть містити прогалини і мають різний глибинний рівень, отримані у процесі дослідження в багатьох галузях, що вивчають міжлюдське спілкування (наприклад, лінгвістика, психолінгвістика, теорія комунікації, теорія тексту, філософія, семіотика, наукознавство)[74].

Отже, мовна свідомість виявляється на трьох рівнях: базовому (мовна інтуїція), вищому (мовні судження), та найвищому (знання критеріїв оцінки

[72]Markowski A. Panel dyskusyjny: O świadomości językowej współczesnych Polaków // Polska polityka językowa w Unii Europejskiej / Pod red. J. Warchala, D. Krzyżyk. – 2008. – S. 219–243.
[73]Dubisz S. Językoznawcze studia polonistyczne (pisma wybrane, uzupełnione, zmienione) cz. 4, Historia języka polskiego // Poznańskie Studia Polonistyczne, Seria Językoznawcza. – 2017. – vol. 24 (44), nr . – S. 167–359., s. 304.
[74]Gajda S. O kulturze porozumiewania się w nauce // Polszczyzna a/i Polacy u schyłku XX w. – 2004. – №3. – S. 227–237, s. 229.

мовних явищ). Кожен рівень має свої характеристики та відображає ступінь усвідомлення мови. Мистецтво говорити правильно і красиво в деяких випадках визнається основою для оцінки людини. В різних соціальних середовищах ця свідомість може виявлятися по-різному, але загалом вона підкреслює важливість мови як культурної цінності та інструменту для виразності та спілкування в сучасному світі.

1.4. Методи дослідження мовної свідомості

Дослідження мовної свідомості у широкому контексті належать до сфери соціолінгвістики. Вони поділяються на історичні та сучасні, відрізняючись переважно методологією та обсягом. Історичні дослідження базуються на аналізі збережених письмових документів, в той час як у сучасних дослідженнях лінгвісти можуть використовувати як існуючі письмові документи, так і зібрані вислови та думки живих мовців (наприклад: Д. Бартоль-Яросінська 1986[75], К. Чарнецька 2000[76], Й. Тамбор 2006[77], С. Циган 2011[78]). Результати історичних досліджень належать до історичної соціолінгвістики і є важливим доповненням до досліджень з історії мови, оскільки дозволяють переосмислити вкорінені судження і думки. Наприклад, К. Мацковяк у своїй монографії пропонує «переглянути твердження про анонімність перших активістів у справах захисту та розвитку національної мови, а також послабити категоричність твердження про ренесансний революційний період, який відбувся в Польщі в першій половині XVI століття у мовному мисленні, оскільки багато деталей, важливих для загального розуміння мови ренесансних гуманістів, було вже визначено значно раніше»[79].

Історичні дослідження відрізняються від сучасних і за своїм обсягом, оскільки вони відносяться до всього польського суспільства і представляють мовну свідомість польського народу. Монографія К. Мацковяка «Біля витоків

[75]Bartol-Jarosińska D. Op. cit., s. 27.
[76]Czarnecka K. Op. cit., s. 56-59.
[77]Tambor J. Op. cit., s. 118-121.
[78]Cygan S. Przejawy… Op. cit., s. 332-336.
[79]Maćkowiak K. U źródeł polskiej świadomości językowej (X–XV wiek). – Poznań, 2011., s. 185–186.

польської мовної свідомості» (2011) розкриває процес народження польської мовної свідомості в період з X по XV століття, тоді як монографія М. Саган-Бєлави «Наслідки після поділів. Суспільна мовна свідомість поляків у Другій Речі Посполитій» (2014)[80] представляє стан мовної свідомості після переживаної серйозної травми, якою був період поділів.

На відміну від цього, дослідження стану мовної свідомості сучасних користувачів польської мови не стосуються всього польського суспільства, але окремих соціальних груп: мешканців західних воєводств (Загурський 1982)[81], робітників Варшави (Бартоль-Яросінська 1986)[82], молоді зі Шльонська Цєшинського (Грень1997)[83], учнів початкових та середніх шкіл (Чарнецька 2000)[84], корінного населення Верхньої Сілезії (Тамбор 2006)[85] та мешканців сіл Келеччини (Циган 2011)[86]. Згадані приклади далеко не вичерпують перелік усіх публікацій, автори яких розглядають питання, пов'язані з мовною свідомістю сучасних користувачів польської мови, починаючи з дітей дошкільного віку (Порайські-Памста 1994)[87]. С. Циган також зазначив, що багато цінних спостережень, пов'язаних з мовною свідомістю польського суспільства, можна знайти в публікаціях, заголовки яких ніяк не передбачають вивчення явища мовної свідомості, наприклад, його робота у галузі діалектології в підрозділі під назвою «Деякі прояви мовної свідомості сільських громад у діалектичних дослідженнях»[88]. Схожу думку висловила К. Чарнецька, яка відзначила, що лінгвісти часто вивчають мовну свідомість, не називаючи її прямо, оскільки пишуть про думки, почуття, судження і т. д.[89]

Також мовна свідомість за своєю природою є психологічним явищем. Дослідник збирає та описує способи, якими індивіди виражають мовну

[80]Sagan-Bielawa M. Dziedzictwo pozaborowe. Społeczna świadomość językowa Polaków w Drugiej Rzeczypospolitej. – Kraków, 2014., s. 37-42.
[81]Zagórski Z. Op. cit., s. 264-267.
[82]Bartol-Jarosińska D. Op. cit., s. 27.
[83]Greń Z. Op. cit., s. 63–82.
[84]Czarnecka K. Op. cit., s. 56-59.
[85]Tambor J. Op. cit., s. 118-121.
[86]Cygan S. Przejawy… Op. cit., s. 332-336
[87]Porayski-Pomsta J., Op. cit., s. 122.
[88]Cygan S. Przejawy… Op. cit., s. 38–44
[89]Czarnecka K. Op. cit., s. 30.

свідомість. Тому сутність дослідження полягає в визначенні ставлення до мови, оцінці, судженнях та думках про мову. Завданням дослідника є також порівняння рівня мовної свідомості, представленого індивідом, з фактичною мовною поведінкою.

Найчастіше використовувані методи досліджень, які дозволяють записувати прояви мовної свідомості, – це інтерв'ю з інформаторами та анкети. Інший метод, який іноді використовується для дослідження мовної свідомості, – це спостереження з участю. Цей метод доступний в основному для дослідників, що мають корені у вивченому місці дослідження. Такий метод, наприклад, частково використовував С. Циган у своїх дослідженнях мовної свідомості. Він також користувався методом інтерв'ю. Проте важливо відзначити, що місцем проведення його досліджень було його рідне село Ласоцін[90].

Інтерв’ю дає можливість представити повний спектр ставлення та поведінки, які визначають відношення інформатора до мовної свідомості. Інтерв'ю має характер вільної бесіди, яка тематично коливається навколо суб'єкта мови, його власної мовної ідентичності та відношення до мовної спільноти. Інтерв'ю може охоплювати різноманітні аспекти, такі як мовна вправність, вживання діалектів або говорів, використання мовних стереотипів тощо. В ході інтерв'ю інформатор може вільно висловлювати свої переконання, думки, досвід та спостереження, що дозволяє досліднику отримати більш повне розуміння мовної свідомості та взаємодії мови з індивідом. Інтерв'ю також може розглядати питання впливу соціокультурних факторів на мовну свідомість, включаючи освіту, медіа, сімейне середовище та інше. Матеріал, зібраний під час інтерв'ю різноманітний, кожен окремий інформатор представляє собою характерний набір проявів мовної свідомості. Метою дослідника не є порівняння рівня мовної свідомості окремих осіб, дослідження індивідуальної свідомості має скоріше призвести до визначення певних результатів, які характеризують загальну свідомість з урахуванням вікового різноманіття[91]. Потребу визначення

[90]Cygan S. Przejawy… Op. cit., s. 19.
[91]Piotrkowska W. Op. cit.,. 328–330.

того, що є характерним для певної групи, вже в 1953 році вказував В. Дорошевський: «Кожен дослідник, що працює на місцевості, має конкретні дані про вислови осіб. Результати його роботи залежать від того, наскільки він здатний зафіксувати і відзначити те, що є типовим і представницьким для мови певного місця та середовища»[92].

У свою чергу анкетне дослідження є корисним у відношенні молодшого покоління. Також важливо відзначити, що відкритий характер анкети надає можливість порівнювати відповіді між різними респондентами, що в деяких випадках може допомогти встановити загальні тенденції та різницю в поглядах та переконаннях. Анкетне дослідження може забезпечити більш структуровані та кількісні дані про відношення до мовної свідомості, зокрема щодо їхньої мовної ідентичності, використання мови, сприйняття мовних норм та інших аспектів. Порівняння результатів анкетного дослідження може розкрити певні тенденції і розбіжності між різними групами респондентів та допомогти ліпше зрозуміти динаміку змін у мовній свідомості[93].

Дослідження мовної свідомості серед учнів проводила, зокрема, К. Чарнецька. У своїй роботі під назвою «Шкільний варіант сучасної польської мови в свідомості її користувачів» вона ґрунтувалася на матеріалах, зібраних у опитувальнику з відкритими питаннями[94].

Розглядаючи способи дослідження мовної свідомості, слід враховувати різні підходи та методи, які використовують дослідники. Одним з найцікавіших і показових прикладів є робота Д. Р. Престона, який пропонує дослідження повсякденної мовної свідомості через анкетування та групові інтерв'ю. Він виділяє ключові компоненти, які утворюють мовну свідомість, а саме: доступність (*availability*), точність (*accuracy*), деталізація (*detail*) та здатність контролювати різноманітні варіанти мови (*control*)[95].

---

[92]Doroszewski, W. Przedmiot i metody dialektologii // Poradnik Językowy. – 1953. – № 4. – S. 4–12., s. 6.
[93]Piotrkowska W. Op. cit.,. 328–330.
[94]Czarnecka K. Op. cit., s. 56-59.
[95] Preston, 1996, Whaddayaknow?: The modes of folk linguistic awareness // Language Awareness. – 1996. – vol. 5, nr 1. – S. 40-74.

Характеризуючи доступність дослідник вказує, що мовна свідомість включає недоступні, доступні та типові елементи. Недоступні характеристики мови, такі як фонологічні особливості, невидимі пересічному користувачу. Доступні елементи – базова граматика та лексика. Типові елементи – загальноприйняті уявлення про мову, які можуть використовуватися без розгляду ситуації та навіть виправдовувати певну мовну поведінку, що часто стосуються іммігрантів[96].

Точність**.** Стереотипні уявлення про мову, які висловлюють люди, не маючи спеціальної лінгвістичної освіти, можуть бути точними або ні. Престон відзначає, що точність у цьому випадку не має відношення до оцінки мови як правильної чи неправильної. Замість цього, важливо визнати, що люди, котрі не є фахівцями у галузі мовознавства, можуть оцінювати мову за своїми власними критеріями, які можуть відрізнятися від тих, що використовуються у лінгвістиці. Іншими словами, вони можуть вважати мову «правильною» на основі своїх уявлень. Наприклад, коли деякі люди говорять, що додавання англійських слів до розмови не є тим самим, що адаптація англійської мови, це може відображати їхнє розуміння різниці між використанням окремих слів і перетворенням мови.

Також важливо враховувати, що точність суджень може варіюватися в залежності від соціокультурного досвіду людини. Деякі можуть вважати використання полонізованих слів у мові, як спробу пристосуватися до нового оточення, тоді як інші можуть вважати таке використання абсолютно нормальним серед довготривалих іммігрантів, для яких ця форма мови стала щоденним способом спілкування. Точність цих суджень може бути важко визначити, оскільки вона залежить від багатьох факторів, таких як освіта, знання мови у контексті, емоційний зв'язок із країною походження та інші чинники[97].

Деталізація в мовній свідомості вказує на здатність описувати мовні явища від загального до детального рівня. Рівень деталізації залежить від мовної майстерності та здатності аналізувати мову. Чим вищий рівень мовної

[96]Dunaj B., Kowalska A., Wilkoń A. Dwa dyskusyjne problemy polskiej fonologii // Prace językoznawcze, Studia polonistyczne. – 1991. – № 19. – S. 40–46.
[97]Lutański J. Jak można badać potoczną świadomość językową // Poradnik Językowy. – 2021. – 2. – S. 58–75.

майстерності, тим більше розвинена здатність порівнювати та аналізувати мови, а також усвідомлювати мовні дії, які залежать від контексту та соціокультурних чинників.

Четвертим аспектом у класифікації Д. Р. Престона щодо мовної свідомості є здатність до наслідування або контролю різних варіантів мови, навіть різних мов. У своєму висловлюванні про мову та її використанні співрозмовник може (проте не обов'язково) контролювати різні варіанти мови, якою він спілкується. Наприклад, людина, яка не є фахівцем у галузі мовознавства, може бути здатною імітувати конкретний діалект або контролювати мовний варіант у взаємодії з іншими. Такий метод демонструє певні стратегії, які використовуються для контролю над мовними варіантами.

Отже, дослідження мовної свідомості, здійснене за методологією Д. Р. Престона, включає чотири ключові компоненти: доступність, точність, деталізація та здатність контролювати різноманітні варіанти мови. Цей підхід допомагає системно вивчити мовну свідомість, виявити різницю між недоступними, доступними та типовими елементами мови, а також розкрити рівень деталізації та здатність до контролю різних мовних варіантів. Дослідження такого роду допомагає розширити наше розуміння мовної свідомості та її впливу на сприйняття, використання та маніпулювання мовою.

Загалом у першому розділі ми розглянули концепцію та поняття мовної свідомості, дослідивши визначення цього терміну з різних джерел, включаючи мовознавчі словники та думки видатних мовознавців. На основі дослідження також висвітлили різні аспекти мовної свідомості, такі як соціальний, психологічний, і когнітивний, і показали, як вони взаємодіють та впливають на індивідуального користувача мови. Також відзначили соціолінгвістичний підхід до розуміння мовної свідомості. Цей аналіз допомагає зрозуміти важливість мовної свідомості в контексті мовної адаптації та її роль у сприянні ефективному спілкуванню.

Що стосується структури та видів мовної свідомості, то український дослідник П. Селігей зазначає, що вона включає чотири основні компоненти:

мовні знання, емоційні почуття, оцінки та настанови. Ці компоненти визначають особисте ставлення до мови та мовної реальності. Згідно з різними вченими, зокрема Т. Зґулкою, мовна свідомість може мати індивідуальний та суспільний характер. Вона розвивається відповідно до етапів розвитку суспільства і може бути національною, суспільною, етноцентричною та комунікативною, як про це пише Т. Коць. Різні рівні мовної свідомості відображають культурні аспекти, правила мовлення та інші культурно обумовлені аспекти мови. Мовна свідомість грає важливу роль у збереженні та розвитку мови, а також сприяє якісному спілкуванню в суспільстві. Її розвиток і удосконалення відбуваються протягом усього життя людини, і важливо виховувати ціннісне ставлення до мови, а не лише вивчати граматику чи правопис.

А. Марковський виділив базовий, вищий і найвищий рівні мовної свідомості. На базовому рівні мовної свідомості проявляється мовна інтуїція, яка включає елементи естетичної свідомості. Вищий рівень виявляється у мовних судженнях та думках, пов'язаних з вибором мовних елементів та їх оцінкою. Найвищий рівень включає знання критеріїв для оцінки мовних рис. Ці рівні демонструють різний ступінь усвідомлення мови і можуть відображати, наскільки людина володіє лінгвістичними знаннями та здатністю аргументувати свої мовні вибори. Також інший вчений, С. Гайда, виділяє три рівні мовної свідомості: мовне сприйняття, повсякденна мовна свідомість та наукові знання про мовленнєву комунікацію. Кожен рівень має свої характеристики і відображає ступінь розуміння мови на різних рівнях глибини. Мовна свідомість грає важливу роль у спілкуванні та у розвитку культурних цінностей. Розуміння цих рівнів може допомогти краще зрозуміти, як люди сприймають та оцінюють мову, і впливати на якість комунікації в різних соціальних контекстах.

Дослідження мовної свідомості важливі для соціолінгвістики та допомагають нам краще зрозуміти, як індивіди та суспільство взаємодіють з мовою. Ці дослідження можуть бути історичними або сучасними, і вони використовують методи, такі як інтерв'ю та анкети, для збору даних про ставлення до мови, мовну ідентичність та інші аспекти мовної свідомості.

Результати таких досліджень допомагають розкрити динаміку змін у мовній свідомості, які важливі для нашого розуміння мовних явищ та їх соціокультурного контексту.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ З УКРАЇНИ, ЩО НАВЧАЮТЬСЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ

2.1. Мовна підготовка до навчання у закладах вищої освіти Польщі

Мовна свідомість визначається не лише рівнем знання мови, але й її відчуттям, стосунком до неї та використанням у різних комунікативних ситуаціях. Своєю чергою, мовна підготовка відіграє ключову роль у спілкуванні та навчанні в іншій країні. Тому важливо дослідити, як саме мовна підготовка впливає на формування мовної свідомості студентів та їхню спроможність адаптуватися до мовного середовища Польщі.

Під час опитування з'ясувалося, що серед респондентів переважає група тих, хто попередньо вивчав польську мову: стверджувальні відповіді становлять понад 79,2%. Значно менше (11 осіб, що становить 20,8%) анкетованих не вивчали польської мови (Рис. 1). Це свідчить про те, що є студенти, які розпочали вивчення польської мови лише після приїзду до Польщі.

Аналізуючи відповіді на питання щодо місця / способу вивчення польської

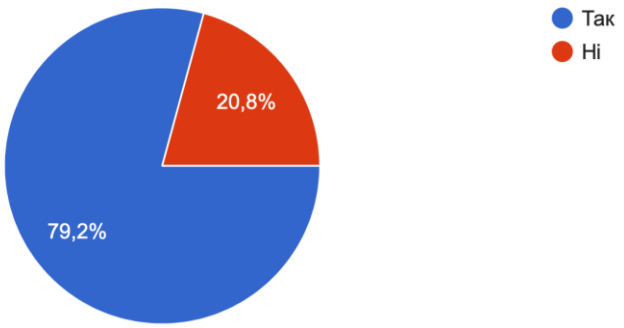

Рис. 1. *Вивчення польської мови до виїзду до Польщі*

мови до виїзду до Польщі, відзначаємо, що жоден з респондентів не вивчав польської мови у загальноосвітній школі. Мовні курси та індивідуальні уроки з польської мови з репетитором є найпопулярнішими способами вивчення мови

(Рис. 2.): кількість студентів, які скористалися репетиторськими послугами становить 43%, дещо менше респондентів вивчали мову на мовних курсах (36%). Порівняно незначна частина анкетованих вивчала польську мову самостійно (8%). Це, своєю чергою, вимагає неабиякої самодисципліни та внутрішньої мотивації. Не варто також забувати про тих респондентів, які вказали, що не вивчали польської мови перед виїздом до Польщі. Це може бути пов'язане з різними чинниками, такими як обмежений доступ до мовної підготовки чи впевненість у здатності вивчити мову, перебуваючи у мовному середовищі. Один респондент також зазначив, що декілька разів займався польською з другом перед виїздом до Польщі.

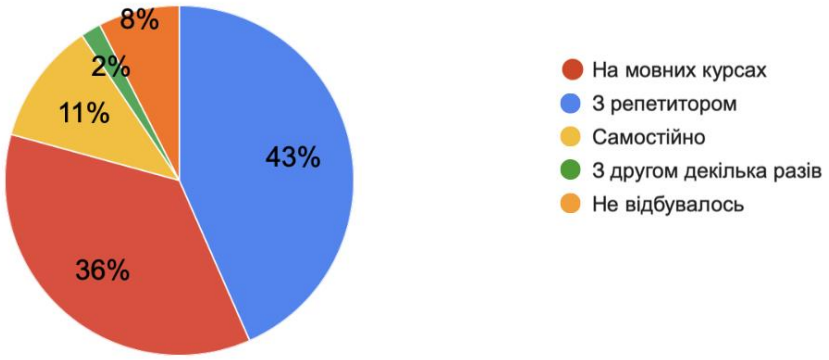

Рис. 2. *Де респонденти вивчали польську мову*

Серед осіб, котрі вивчали польську мову перед виїздом до Польщі, переважає середній термін підготовки один рік або кілька місяців (по 36%) (Рис. 3.). 5% респондентів зазначили, що вивчали польську мову лише протягом одного місяця, один респондент вказує, що мав лише 2-3 уроки. Варто зазначити, що два респонденти (4%) готувались до навчання в Польщі протягом двох-трьох років. Такий довгий термін підготовки свідчить про усвідомлення важливості оволодіння польською мовою і готовність до інвестиції часу та зусиль для досягнення поставленої мети – стати студентом закладу вищої освіти Польщі.

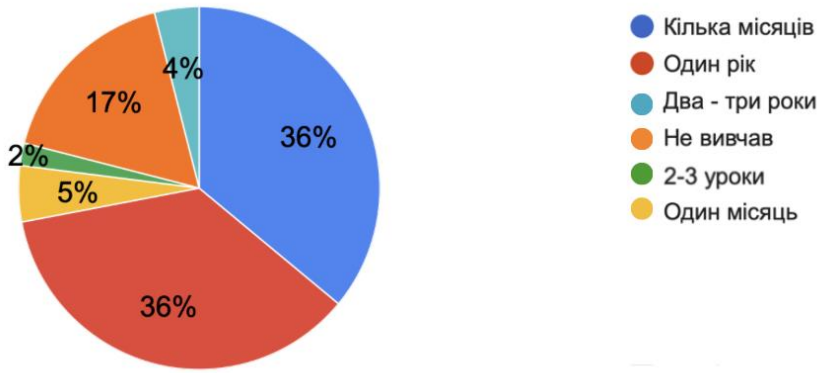

Рис. 3. *Тривалість вивчення польської мови до виїзду до Польщі*

Крім цього, більшість респондентів, а саме 75% з них, вивчали польську мову, використовуючи доступні навчальні інтернет-платформи. Це передусім платформа для вивчення польської мови YouTube, а також різні відео-канали та передачі, де пропонується вивчення розмовної польської мови на прикладі щоденних комунікативних ситуацій, а саме: *Polski język, Łatwy polski, Polski z Maćkiem.* Популярними є також Duolingo, інтернет-ресурси (eTutor, Buki.com, univer.pl, polskinaWynos), а також соціальні мережі, такі як Instagram. Один респондент зазначає, що вивчав мову, слухаючи пісні. Це, загалом, вказує на гнучкість підходів та бажання ефективно опанувати мову, використовуючи доступні ресурси.

Отже, більшість студентів (79,2%) прибули до Польщі з попередніми знаннями польської мови. Ці знання набувалися різними способами, включаючи самостійне вивчення, репетиторів та мовні курси. Тривалість підготовки варіюється від кількох тижнів до декількох років. Важливо також відзначити, що багато студентів користувалися онлайн-ресурсами для поглиблення знань і удосконалення своїх мовних вмінь та навичок.

2.2. Рівень володіння польською мовою

2.2.1. Оцінка рівня володіння польською мовою перед виїздом до Польщі

Аналізуючи відповіді респондентів на запитання про рівень їхньої мовної підготовки перед приїздом до Польщі, було виявлено різні оцінки здобутих мовних навичок (Рис. 4). Рівень мовної підготовки більшості респондентів перед приїздом до Польщі можна оцінити як слабкий або низький (32%). Одна особа зазначила, що мала початковий рівень підготовки. Слід підкреслити, що більшість студентів відчували мовний бар'єр після приїзду до Польщі, незважаючи на рівень підготовки. Підтвердженням цього є відповідь одного респондента, котрий зазначає, що йому в*ажко оцінити, бо все прекрасно розумів, але було важко говорити через мовний бар'єр*[98]. Це може бути пов'язане з тим, що розмовна мова та комунікація в реальних ситуаціях може відрізнятися від навчального матеріалу. 18,9% респондентів відзначає, що цілком не володіли польською мовою перед приїздом, але це не завадило їм вивчити її під час перебування в Польщі. Це свідчить про важливість практики та занурення в мовно-культурне середовище для покращення мовно-комунікативних навичок.

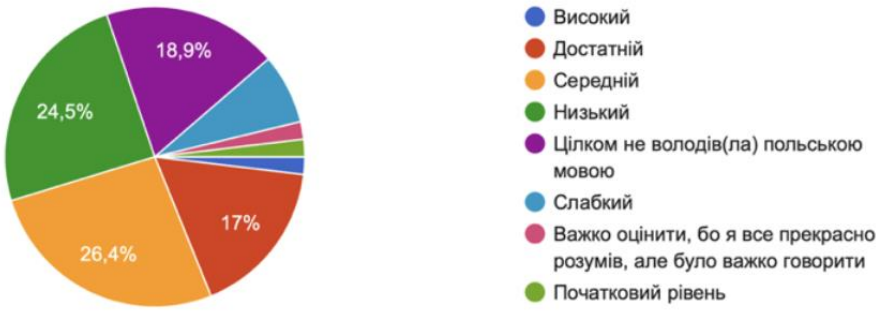

Рис. 4. *Рівень підготовки перед приїздом до Польщі*

Понад чверть (26,4%) респондентів оцінює свій рівень мовної підготовки як «середній», а 17% як – «достатній». Усі вони вивчали польську мову перед виїздом до Польщі не менше року. Один з респондентів, котрий вивчав польську

[98]Усі висловлювання анкетованих подаємо в оригінальному варіанті, без виправлення.

мову до виїзду більше двох років зазначає, що оцінює свій рівень підготовки як «високий».

Результати анкетування свідчать про те, що більшість студентів мали недостатній рівень сформованості мовних навичок перед приїздом до Польщі. Це вказує переважно на низьку мовну свідомість цих студентів. Проте, деякі з них, хоча й зі слабким початковим рівнем, змогли покращити свої мовно-комунікативні навички завдяки зануренню в мовне середовище в Польщі. Студенти з середнім, достатнім або високим рівнем мовної підготовки мали більш розвинуту мовну свідомість і, ймовірно, були більш впевненими у своїх мовних навичках перед приїздом до Польщі. Однак вони також відчували труднощі в реальних комунікаційних ситуаціях через різницю між навчальним матеріалом та розмовною мовою.

Досліджуючи початкові мовні вміння з польської мови, ми попросили респондентів оцінити їх за шкалою від 1 до 5, де 1 відповідає «дуже слабкому рівню», а 5 – «дуже високому». Результати представлені на Рис. 5.

Розуміння зі слуху (слухова компетентність): на дуже слабкому рівні – 17% респондентів; оцінку «2» вказують 11,3% учасників; оцінку «3» – 30,2%; оцінку «4» натомість – 34% та найменше респондентів – 7,5% оцінюють свої вміння і навички розуміння зі слуху на дуже високому рівні. Загалом, порівняно нижче студенти оцінюють свої вміння і навички говоріння (продуктивна мовна компетентність): дуже слабо – 32% респондентів; «2» вказано в 32% анкет; оцінку «3» вказують 20,8% учасників дослідження; оцінку «4» натомість – 13,2%, а «5», тобто на дуже високому рівні, лише 2%. Значно краще респонденти розуміють писемні тексти (письмова мовна компетентність): оцінка «1» вказана у 15% випадків; оцінка «2» – 11,3% респондентів; «3» зазначено у 36% анкетах; «4» натомість з результатом – 28,3%; решта (9,4%) анкетованих оцінили свої вміння і навички, як такі, що відповідають дуже високому рівню. Щодо письма

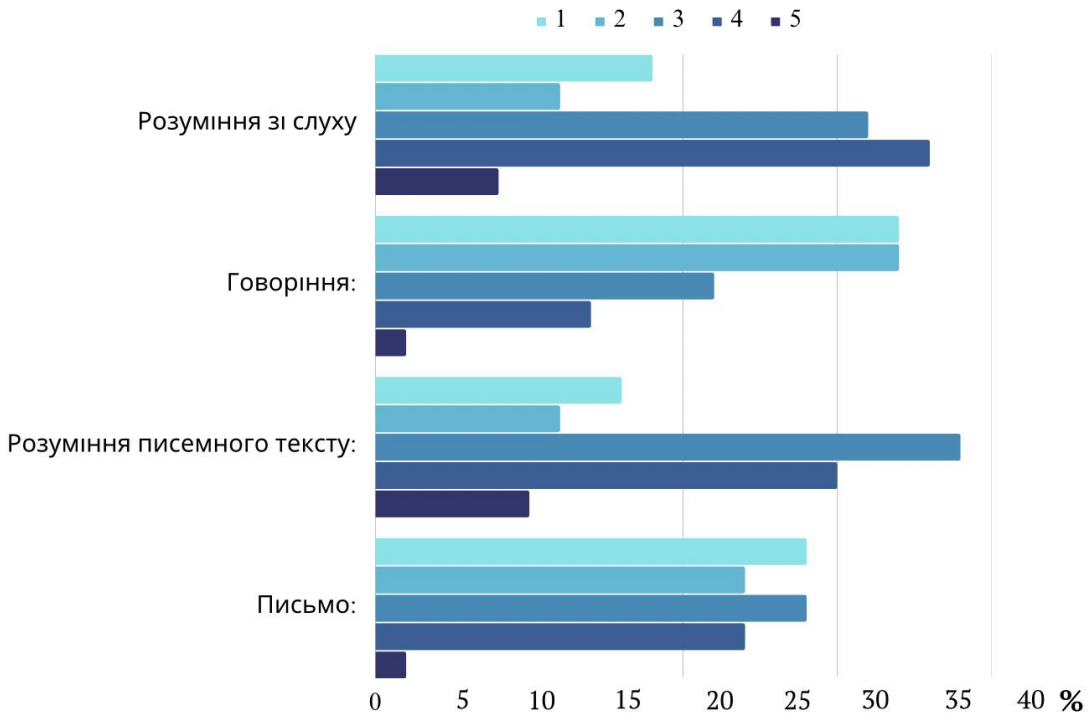

Рис. 5. *Оцінка мовних вмінь і навичок з польської мови перед приїздом до Польщі*

(формулювання письмового висловлення): найбільше (26,4%) респондентів вважає, що дуже слабо володіє навичками письма; оцінка «2» вказується в 22,6% випадків; оцінка «3» – 22,6%; «4» – 22,6% відповідей, найвище згідно зі шкалою оцінили ці вміння і навички 2% респондентів.

Загалом, порівнюючи отримані результати, можна виділити наступні основні тенденції:

- з’ясовано, що найбільша частина студентів, які взяли участь в анкетуванні, оцінює свої мовні навички на початку навчання в Польщі на середньому рівні (оцінка «3»). Це стосується всіх видів мовної компетентності;
- говоріння визнається найскладнішою мовною навичкою, оскільки більше половини респондентів оцінили своє говоріння на нижчому рівні (оцінки «1» і «2»);
- розуміння зі слуху оцінено по-різному, але здебільшого на середньому рівні (оцінки «3» і «4»);

- розуміння писемного тексту та письмо також оцінено переважно на середньому рівні (оцінки «3» і «4»). Більшість студентів мають схожі рівні з цих двох мовних аспектів;
- оцінки «5», що відповідають «дуже високому рівню», найменше використовувалися студентами у всіх аспектах мовної компетентності, що свідчить про дуже незначну кількість студентів з високими мовними навичками на цьому етапі.

Студенти, які прибули до Польщі, мають різні рівні мовної підготовки, проте більшість з них оцінюють свій рівень як середній, а говоріння визнають найскладнішим аспектом.

Початок спілкування студентів з України польською мовою характеризується наступними рисами:

- уникання розмов: 47,1% респондентів пишуть, що уникали розмов на початку навчання через страх або незручність, що пов'язано зі страхом зробити помилку або через мовний бар'єр: *Перші три місяці був бар'єр, я трохи переживала говорити, було не по собі*;
- легкість у спілкуванні завдяки підтримці співрозмовника: деякі студенти вказують на те, що їм було легко розпочинати розмову, і це не було страшно завдяки новим друзям або співрозмовникам, які допомагали їм. Наприклад, про це свідчить така відповідь: *Не важко, бо завжди можна було все уточнити чи перепитати, поляки дуже ввічливо описують що мається на увазі іншими реченнями, словами чи наводять відповідні ситуації*;
- подолання труднощів завдяки зусиллям: 22% студентів відповідають, що їм було складно на початку, але вони намагалися розпочинати розмову, щоб покращити свої навички: *Комунікація давалась важко, але прагнула якомога більше спілкуватись, що набути нових навичок*;
- вміння налагоджувати контакти: значна частина студентів (30,9%) вважає, що розпочинати розмову не було важко, оскільки вони люблять спілкуватися;

- подолання бар'єру: деякі студенти зазначають, що на початку навчання був мовний бар'єр, але з часом вони змогли подолати цю перепону: … *Але після зимових канікул, в мені ніби вимкнувся цей бар'єр і я почала легко говорити. Звичайно з помилками, але я розуміла, що це нормально, головне почати;*
- поступовий прогрес: 68% студентів вказують, що на початку було складно, але з часом вони відчули прогрес і розмовляти стало щораз легше.

Підсумовуючи, можна зауважити, що на початку навчання більшості студентам було непросто розпочинати розмову польською мовою, але завдяки зусиллям, практиці та підтримці вони подолали ці труднощі і стали більш впевненими у спілкуванні польською мовою.

2.2.2. Оцінка рівня володіння польською мовою після першого курсу

У наступній частині дослідження ми намагалися порівняти рівень мовної свідомості студентів перед приїздом до Польщі та після першого року навчання. Насамперед ми попросили студентів оцінити свої мовні вміння з польської мови після першого року навчання за шкалою від 1 до 5, де 1 – дуже слабкий рівень, а 5 – дуже високий рівень (Рис. 6).

На основі отриманих даних, можемо стверджувати, що студенти досягнули за перший рік навчання значного успіху. Розуміння зі слуху (слухова компетентність): нульовий рівень, тобто оцінка «1» не зустрічається, оцінка «2» також відсутня. 5,6% респондентів оцінюють своє розуміння на рівні «3». Решта респондентів (94,4%) – на рівні «4» (51%) та «5» (43,4%).

Говоріння (продуктивна мовна компетентність): жоден респондент не оцінив своє говоріння на рівні «1», а 5,6% відзначають рівень «2». Натомість 24,5% респондентів вказують на рівень «3». Але основна частина високо оцінює свої навички говоріння: а саме 56,7% («4») і 13,2% («5»).

Розуміння письмового тексту (письмова мовна компетентність): знову ж таки, нульовий та низький рівні відсутні (оцінки «1» і «2»). Деякі, 7,5% респондентів, оцінили своє розуміння письмового тексту на рівні «3». Більшість, а саме 61,1%, оцінили на рівні «4», і 28,4% – високо «5».

Письмо (навички формування письмового висловлювання): оцінка «1» не зустрічається, а 3,8% респондентів оцінюють своє письмо на рівні «2». Значно більше респондентів (26,4%) оцінюють ці навички на рівні «3». Більшість, а саме 54,8%, володіють цими навичками на рівні «4», а 15% – на рівні «5».

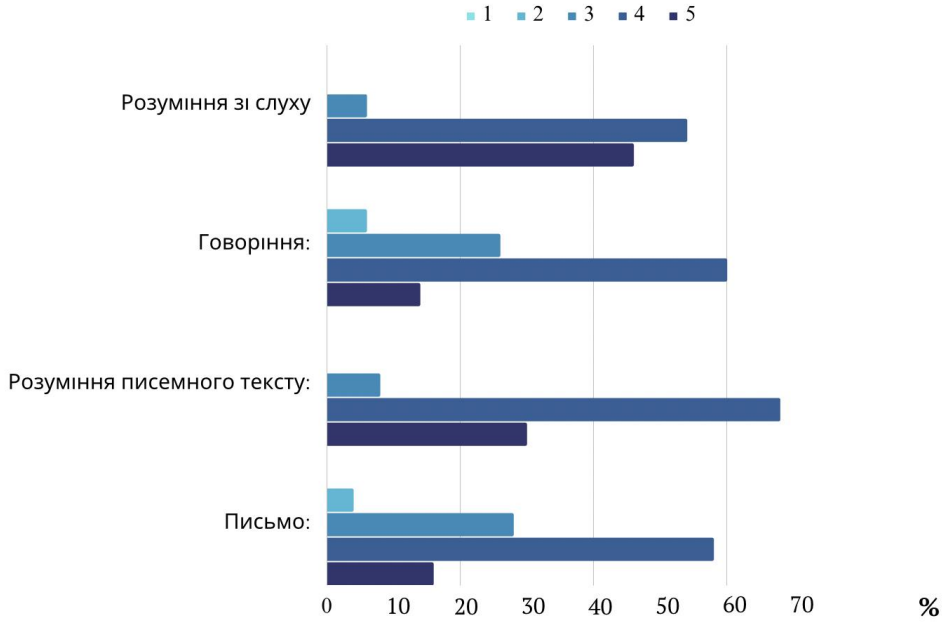

Рис. 6. *Оцінка вмінь та навичок з польської мови після першого року навчання*

Узагальнюючи, можна дійти до висновку, що більшість студентів демонструють високий рівень розуміння польської мови як усного, так і писемного. Говоріння та письмо теж оцінюються в середньому на високому рівні, і це є дуже позитивний чинник для першого року навчання. Однак є потенціал для покращення, особливо в аспектах говоріння та письма, де є простір для росту та вдосконалення навичок.

Багато студентів оцінюють свої вміння та навички з польської мови після першого року навчання на середньому рівні («4»). Вони мають, сформовані на високому рівні, навички розуміння зі слуху та письмових текстів, але говоріння вимагає додаткового вдосконалення. Загалом, студенти вважають, що вони досягли прийнятного рівня володіння польською мовою.

У багатьох студентів після першого року вивчення польської мови виявляється досить високий рівень сформованості мовних навичок. Більшість з них оцінюють своє розуміння усного мовлення та писемних текстів на рівні

близько 4 балів з 5, що свідчить про їхню здатність розуміти мову в різних ситуаціях.

Водночас, говоріння та письмо є дещо слабшими ланками для деяких студентів, про що свідчить їхня нижча оцінка у порівнянні з розумінням усного й писемного мовлення та розуміння текстів. Проте, навіть тут, більшість з них вказують оцінку близьку до середнього, або 3-4 бали з 5, що є досить позитивним результатом для першого року навчання.

Отже, порівняння даних рівня мовних навичок до приїзду до Польщі та після першого року навчання показують значний прогрес у мовній свідомості студентів. До приїзду до Польщі студенти мали дуже обмежені мовні навички. Більшість з них оцінюють своє розуміння усного мовлення та писемних текстів на дуже низькому рівні (оцінки 1-2). Розуміння писемного тексту та письмо також були на низькому рівні.

Проте після першого року навчання в Польщі студенти досягли суттєвого прогресу: розуміння усного мовлення та розуміння писемного тексту значно покращилися, і більшість студентів оцінили свої навички на рівні «4-5». Говоріння та письмо також виявили позитивну динаміку, хоча оцінки були різними. Проте основна частина студентів оцінила свої навички на рівні «3-4».

Цей прогрес свідчить про покращення мовної свідомості студентів. Вони здатні більш ефективно сприймати, розуміти та використовувати польську мову в різних формах спілкування. При цьому, як бачимо, є мотивація для подальшого вдосконалення, результати першого року навчання вражаючі і демонструють їхню здатність до володіння мовними навичками, що є важливим аспектом мовної свідомості.

Враховуючи такий прогрес, очевидним є те, що для більшості студентів після першого року навчання стало легше розпочинати розмову. Аж 70% респондентів зазначили, що їм дуже легко і подобається починати розмову а також, що це уже не страшно. Ці студенти мають високий рівень мовної свідомості. Вони впевнені у своїй здатності використовувати польську мову для

спілкування та відкриті для активних діалогів. Їхня мовна свідомість підсилює їхню готовність до розмов і позитивний ставлення до мовного процесу.

Значно менше (18%) студентів відповідають, що не так уже легко розпочинати розмову, і вони старались не робити цього. Ці студенти, хоч і не вважають початок розмови легким, все ж не мають серйозних обмежень у спілкуванні польською мовою. Вони можуть відчувати деякий дискомфорт або переживати, але це не є для них серйозним бар'єром. Їхня мовна свідомість вказує на потребу у покращенні та підвищенні впевненості у спілкуванні.

4% респондентів зазначають такі відповіді як: *«важко, бо не люблю розмовляти»*. Ці студенти, незалежно від рівня їхніх мовних навичок, можуть мати негативне ставлення чи дискомфорт у спілкуванні польською мовою. Їхня мовна свідомість відображає їхні особисті вподобання і відсутність зацікавлення до комунікації; *«важко відповісти»* (4%) – деякі студенти можуть бути невпевненими в тому, як оцінити свою здатність до спілкування. Їхня мовна свідомість вказує на потребу в додатковому визначенні власного рівня впевненості та мовних навичок; *«уникав/ла розмов, бо страшно почати розмову польською мовою»*, – ця група відзначається вираженими страхами та невпевненістю у спілкуванні польською мовою. Рівень сформованості їхньої мовної свідомості свідчить про необхідність роботи над подоланням бар'єрів та покращення самооцінки.

Загалом, можна зробити висновки, що для більшості студентів після першого року навчання стає все легше розпочинати розмову польською мовою, і тільки деякі відчувають певний ступінь незручності. Це свідчить про їхній рівень комунікативних навичок та мовної свідомості.

Порівнюючи дані перед початком навчання і дані після першого року навчання можна сказати, що у багатьох студентів був страх і труднощі зі спілкуванням польською мовою перед навчанням. Однак після першого року навчання спостерігається значне покращення. Студенти стають більш впевненими, активніше долучаються до спілкування та знаходять сприятливе оточення. Ця динаміка свідчить про покращення мовної свідомості студентів,

адже вони активно подолали перші труднощі і вдосконалили свої вміння та навички у спілкуванні польською мовою під час першого навчального року.

2.2.3. Труднощі в оволодінні польською мовою

Щодо труднощів з оволодінням окремими рівнями польської мови (Рис. 7), то більша половина опитаних студентів (58%) найскладнішою вважає граматику. У польській граматиці є багато правил, родових та відмінкових форм, винятків тощо, що не завжди легко засвоюється. Багато студентів (21%) вказують також на фонетику, як складну підсистему польської мови, особливо вимову незвичних для носіїв української мови звуків.

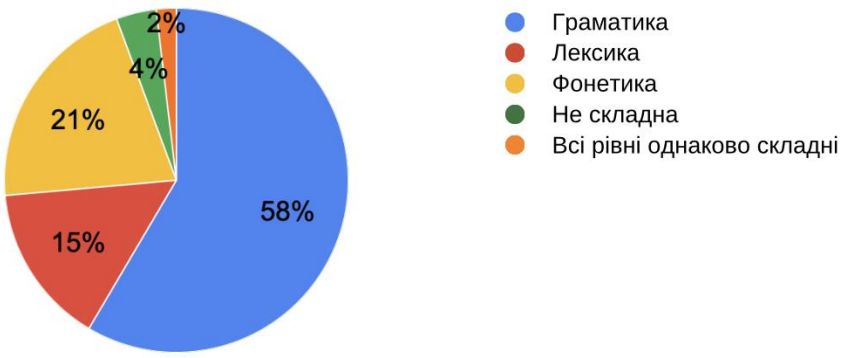

Рис. 7. *Який з мовних рівнів є найскладніший*

Лексику, як найскладніший рівень мови визначають 15% опитаних. Один респондент навіть зазначає, що найскладнішим для нього є саме діалекти та фразеологізми. Проте, загалом лексику визнано менш складною, це, припускаємо, пов'язане з тим, що багато слів у польській мові схожі до українських.

Два респонденти вважають, що польська мова не є складною. Це може відображати їхній індивідуальні досвід та ґрунтовне вивчення польської мови. Ще один респондент стверджує, що всі аспекти польської мови є однаково складними.

Результати свідчать, що граматика визнана більшістю студентів як найскладніший рівень польської мови, хоча інші аспекти, такі як лексика і

фонетика, також можуть спричиняти труднощі. Проаналізовані висловлювання, в цілому, вказують на те, що студенти звертають увагу на граматичну підсистему мови, що є важливим компонентом їхньої мовної свідомості.

Стосовно слів чи форм слів, які завдавали студентам найбільше труднощів, то 22,6% з них зазначили, що таких форм не було. Серед інших відповідей є такі, які свідчать про складнощі у:

- вимові складних, довгих слів та сполучень шиплячих. Найбільше студентів (36%) відзначають, що вимова слів зі шиплячими звуками, такими як *sz, cz, rz, ż,* є важкою. Це створює труднощі як у вимові так і розумінні таких слів, наприклад: *przedsięwzięcie, przedsiębiorstwo, ściągnąć, pszczółką, przychodnia, zażółcone, zarządzanie, szczęście, skrzyżowanie, sprzątanie, przedsiębiorczość, kręgosłup, znalazłem, przypomniałem;*
- спеціалізована термінологія (16%). Найважче запам'ятовувалася термінологія (*pełnomocnictwo, zarządzanie*), оскільки більшість термінів абсолютно не схожа до українських відповідників;
- числівники (15%). Деякі студенти зазначають, що числівники та їх вимова є дуже важким завданням. Найчастіше серед прикладів зустрічався числівник *pięćdziesiąt;*
- в окремих анкетах зустрічаємо: важко вимовляти завжди було слово *studiuję*; деякі елементарні слова, які на жаль не можу запам’ятати і дуже рідко їх використовую, наприклад: *akurat, ekscytujący, ponoć;* звертання та займенники; вимова слів, що містять поряд *«wł» (właśnie, władca)*; форми множини майбутнього і минулого часу; подібні до українських але протилежні при перекладі; чоловічий рід множини і «скільки» *(«ilu»)*.

Загалом, відповіді студентів вказують на такі аспекти мовної свідомості, як фонетична, лексична та граматична компетенція, які впливають на вивчення та використання польської мови.

Разом з труднощами респонденти також поділилися з нами цікавими та кумедними ситуаціями, пов’язаними з вивченням польської мови та досвідом комунікації в Польщі. Запропонуємо деякі з них:

- *перший день в Польщі 1,5 роки тому, мене спитали чи я маю rodzeństwo– я не правильно зрозуміла, подумала про дідуся та бабусю – сказала що всі померли, потім мене подруга виправила і я все пояснила;*
- *помилилася і замість сказати була у Венгрії, сказала, що була у венгрі (мається на увазі людина);*
- *перездавала екзамен з польської культури та історії 5 раз, поки викладач не змилувався і поставив 3 бали;*
- *найбільш смішно коли на початку не знаєш значення слова «диван», і говориш що ти спиш на дивані, і не розумієш реакції друзів поляків;*
- *бувало що путала слова і виходили смішні ситуації, або ж казала полякам українське слово а вони здогадувалися, що воно означає;*
- *смішні ситуації полягали в тому що українська і польська є подібними мовами і інколи ти додаєш «prze» або закінчення типове для польських слів і думаєш що це буде правильно, а насправді такого не існує і на тебе дивляться здивовано. Таких ситуацій було багато;*
- *в нас подругу звали Таня, а в перекладі з польської це означає дешево, і вона завжди при знайомстві казала що вона Тая, а не Таня;*
- *слово «Przedsięwzięcie» – Не досить того що я не розуміла що воно означає, я не могла його вимовити і на лекції badanie operacyjne – викладач казав це слово, а я стояла в повторяла, але не могла вимовити, і тривало десь 10 хвилин. Це не було дуже смішно, але я це запам'ятала назавжди;*
- *я не знала що таке «Kibel», і коли у мене запитали де він, я відповіла що не знаю.*

Як бачимо під час навчання та вивчення польської мови студенти з України стикаються з низкою комічних ситуацій і помилок, таких як неправильне розуміння слів, смішні переклади та вимовні труднощі. Ці ситуації є частиною навчання і допомагають покращити рівень володіння мовою через життєвий досвід та гумор.

2.3. Використання польської мови в щоденних комунікативних ситуаціях

2.3.1. Вибір мовного коду в залежності від комунікативної ситуації

Незважаючи на рівень мовних вмінь та навичок, більшість студентів 47,2% активно використовує польську мову як засіб спілкування під час навчання та перебування в Польщі (Рис. 8). Це природно, оскільки польська мова є основною мовою спілкування у цій країні і використовується під час навчання в університеті, у взаємодії з викладачами та однокурсниками, а також у щоденних ситуаціях, таких як купівля товарів у магазинах, спілкування з місцевими жителями, вирішення побутових питань тощо. Також студенти вказують, що розмовляють українською мовою (43,4%) або ж англійською (7,5%), але ця практика не є домінуючою. Англійську зазначають ті респонденти, котрі вибрали навчання англійською мовою в закладах вищої освіти, та в ситуаціях, коли необхідно звернутися мовою, якою вони краще володіють для забезпечення успішної комунікації.

Загалом, розмовляючи польською мовою під час навчання та перебування в Польщі, студенти активно імплементують свої мовні вміння та навички, що сприяє їхній адаптації та покращенню мовної свідомості.

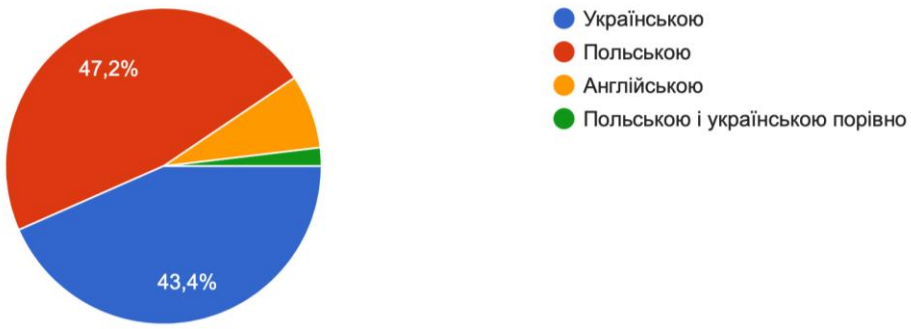

Рис. 8. *Мова, якою розмовляють більшість часу*

Серед ситуацій, в яких студенти переходили на українську мову (Рис. 9.), переважає розмова з друзями українцями, так відповіли 92% опитаних, уточнюючи, що переважно ці розмови відбувалися на перерві між лекціями (26 респондентів), у гуртожитку (18 респондентів) та у вільний час (29 респондентів). По одному респонденту зауважили, що *насправді, навіть між собою намагались спілкуватись польською,* та що розмовляли українською тільки з батьками чи телефонуючи додому.

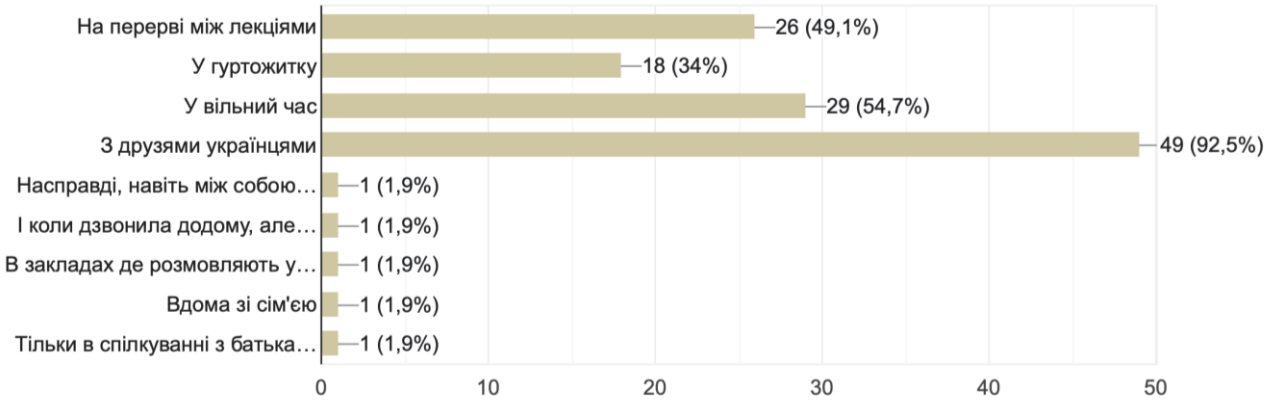

Рис. 9.*Ситуації, в яких респонденти переходили на українську мову*

Отож, більшість студентів активно користуються польською мовою (47,2%) під час навчання в Польщі. Українську мову використовують 43,4% студентів, англійську – 7,5%. Українську мову студенти в основному використовують для спілкування з українськими друзями під час перерв між лекціями, в гуртожитку та у вільний час, підтверджуючи роль мовного оточення у формуванні мовної свідомості.

2.3.2. Труднощі у спілкуванні польською мовою

Розглянемо також ситуації, в яких студенти почувались більш впевнено, та ситуації, в яких мали більше труднощів у комунікації польською мовою.

Отже, що стосується ситуацій, коли респонденти почуваються більш впевнено (Рис. 10.) в комунікації польською мовою, то 35,8% респондентів вказують на впевненість у спілкуванні з рідними та друзями. Такі відповіді, як *з польськими родичами, з друзями поляками* та *з однолітками поляками*, свідчать про те, що спілкування з близькими та знайомими людьми, робить респондентів

більш впевненими, оскільки тоді вони не відчувають осуду, навіть якщо роблять помилки.

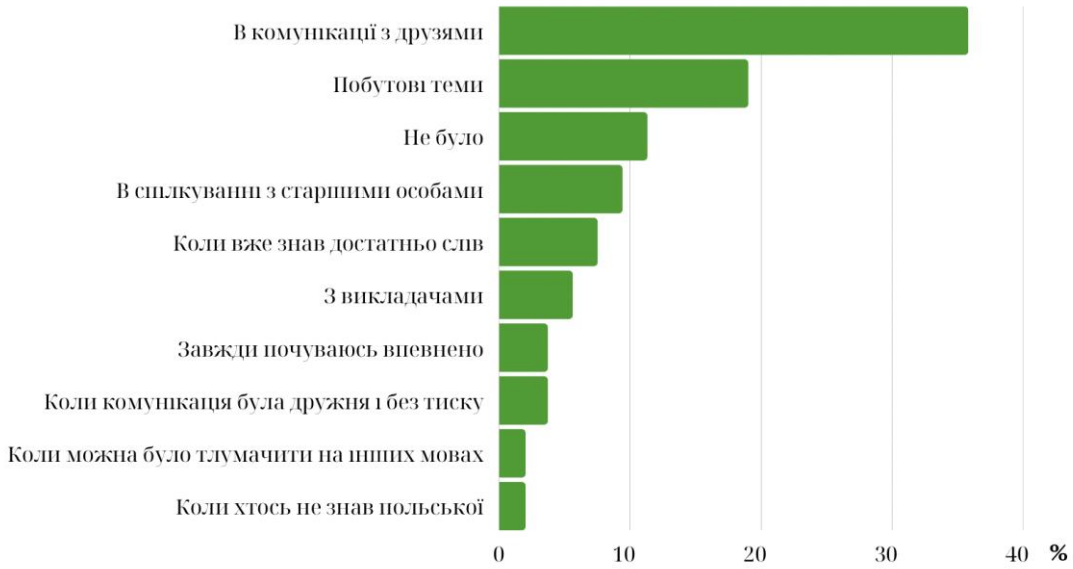

Рис. 10. *Ситуації, в яких респонденти почувалися впевнено у спілкуванні*

Друге місце посідають побутові ситуації (19%). Респонденти вказують на різні ситуації побутового характеру, де вони почуваються більш впевнено, а саме магазин, лікарні, транспортні поїздки та відпочинок. Така впевненість виникає через звичність цих сценаріїв. Якщо вони регулярно зустрічаються з аналогічними ситуаціями, вони можуть розуміти, як вести себе та як спілкуватися.

Для 11,3% опитаних ситуацій, в яких вони б почувалися комфортно, не було, а от 9,4% пишуть, що найпростіше для них було спілкуватися з особами старшого віку: *З людьми похилого віку за межами університету*. Респонденти, які цінують досвід старших, можуть бути більш відкритими до спілкування з ними, оскільки бажають вчитися та отримувати поради.

Варто теж згадати про тенденцію до зростання впевненості з часом. Деякі (7,5%) респонденти вказують на збільшення впевненості у своїх вміннях та навичках після набуття певного досвіду у спілкуванні польською мовою, що підтверджують їхні відповіді: *Поступово, після навчання в Польщі, я почав відчувати більшу впевненість, бо мої знання польської мови значно зросли; Коли вже знав достатньо слів, цього цілком вистачає; Як тільки пішла вчитись*

здавати на права, тоді вже розуміла, що досить добре знаю мову, тому що розуміла майже усі терміни. В навчання така ж сама ситуація, за якісь пів року навчання майже не виникало проблем з комунікацією.

Респонденти наголошують на важливості психологічного комфорту у спілкуванні (2%). Перебіг комунікації стає більш впевненим та успішним, коли вони почуваються комфортно зі своїми співрозмовниками, наприклад: *Коли спілкувалась з комфортними людьми. Звучить не зовсім коректно, але залежало від людей, чи буду я говорити на польській вільно чи ні, якщо мені було некомфортно, то говорити було важко, і навпаки. Коли комунікація була дружня і без тиску*.

Крім цього, 5,6% респондентів вказують, що найбільш впевнено почували себе в університеті та у розмові з викладачами: *На заняттях з польської мови. Там я не переживала, бо розуміла, що моя неідеальна польська на цих лекціях – це норма. Навіть були моменти, коли я дуже хотіла говорити з викладачем; Під час занять конверсаторії я відчуваю впевненість, бо ми маємо практичні вправи, які розвивають мої мовні навички.*

Два студенти підкреслюють, що завжди почуваються впевнено в комунікації польською мовою, незалежно від ситуації. Інші ситуації (коли можна було тлумачити на інших мовах, коли хтось не знав польської) набрали по одній відповіді. Ці відповіді свідчать про особливі ситуації, де мовний контекст впливає на впевненість респондента.

Здатність респондентів спілкуватися польською мовою в різних ситуаціях та з різними людьми показує рівень їхньої мовної свідомості. На початку навчання студентам було важко спілкуватися польською мовою, але з часом, набуваючи практичний досвід, вони ставали більш впевненими. Впевненість у спілкуванні залежить від звичності ситуації, комфорту, рівня знань та психологічного стану. Серед ситуацій, в яких студенти почуваються найбільш впевнено, найчастіше це спілкування з родиною та друзями, а також побутові ситуації. З часом та набуттям досвіду впевненість зростає. Спілкування з

викладачами та активна участь у навчальному процесі також сприяють мовній впевненості та зростанню мовної свідомості.

До ситуацій, в яких студенти мали найбільше труднощів у спілкуванні польською мовою, належать (Рис.11.):

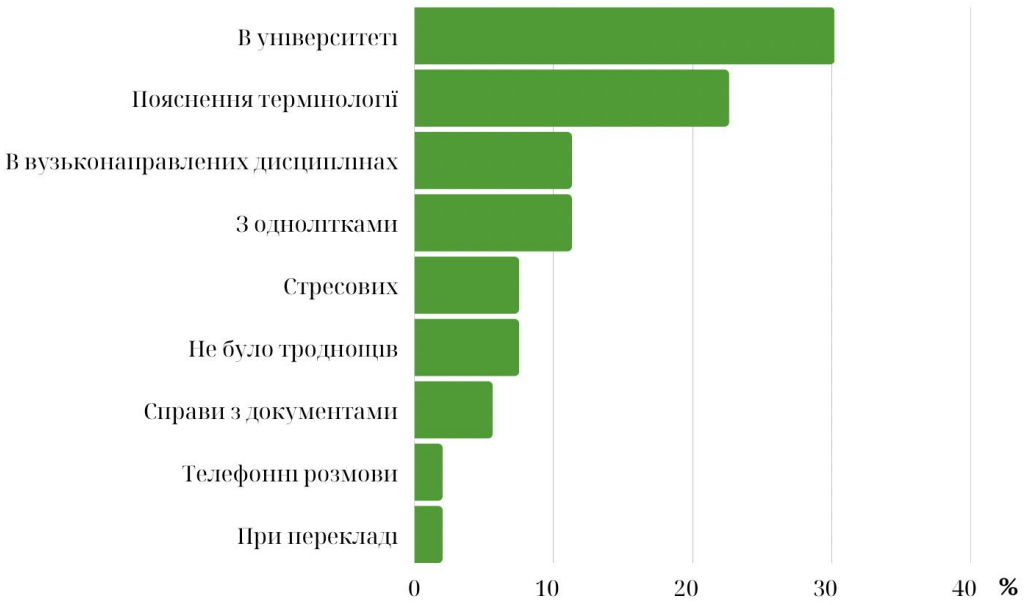

Рис. 11. *Ситуації, в яких респонденти мають труднощі у спілкуванні*

- в університеті у розмові з викладачами: більшість (30,2%) опитаних має труднощі у формулюванні висловлювань польською мовою, коли відповідають на лекціях або в розмові з викладачами, особливо складно здавати екзамени: *Коли це офіційний стиль спілкування з викладачами; На екзамені, тому що ти один на один з завданням і вже повинен максимально бути сконцентрованим на цьому; На заняттях, оскільки лексика деяких була досить важка і виражати свої думки відразу на парі було важко; Під час відповідей на парах, тому що багато присутніх однолітків; При усних відповідях на лекціях; У великих групах, дискусіях з кількома людьми;*
- при поясненні термінології (22,6%) та у вузькоспеціалізованих дисциплінах (11,3%): труднощі виникають особливо в більш спеціалізованих дисциплінах, де потрібно використовувати термінологію, яка переважно відрізняється від української. Респонденти зазначають, що

саме на лекціях з медицини, біології, фізики, естетики (*де потрібно було піднімати високі теми*) чи ділового мовлення, було найважче висловлювати свою думку. Наведемо інші приклади відповідей: *при розмові з полоністами, або ж при поясненні речей пов'язаних з ремонтами; На парах зі складними термінами та великою інформацією; При розмові про технічні аспекти, або на теми де треба було знати специфічну термінологію, з лікарями;*

- розмова з однолітками: таких респондентів виявилось теж 11,3%, їм важко було знайти спільну мову з носіями мови свого віку через сленг та велику кількість скорочень, які ті використовували*: В університеті з однолітками, боялася помилитися; На жаль в спілкуванні з однолітками. Я почувалась не на рівні з ними, тому важко було віднайти спільну мову;*
- стресові ситуації: 7,5% відзначає, що комунікативні перешкоди можуть виникати в стресових ситуаціях, особливо наголошують на труднощах при вирішенні питань у різних установах, в телефонних розмовах чи перекладі: *Коли треба було вирішити якусь проблему, чи то зв'язану з документами, чи то хтось до чогось докопався але це здебільшого нервове ніж через незнання мови; Коли треба було залагодити якісь справи в urzędach або в деканаті, та при відповідях на парах, особливо на екзаменах;*
- не було труднощів у 7,5% опитаних, які завжди почувають себе впевнено, зокрема й в комунікації польською мовою. Це свідчить про їхню впевненість у своїх знаннях і мовно-комунікативних вміннях та навичках.

Відповіді студентів свідчать про те, що вони мали труднощі в комунікації польською мовою в різних ситуаціях. Найчастіше вони виникали у спілкуванні з викладачами та на лекціях, у ситуаціях, коли потрібно було розуміти спеціалізовану термінологію та в більш вузькоспеціалізованих дисциплінах. Також, деякі студенти мають труднощі в комунікації з однолітками та в стресових ситуаціях, зокрема при вирішенні питань в офіційних установах. Проте є й ті, хто завжди почуває себе впевнено у комунікації польською мовою.

Усі проаналізовані висловлювання вказують на те, що мовна свідомість студентів формується в різних ситуаціях і вимагає часу, а труднощі можна подолати завдяки мовній практиці та набутому досвіду.

У дослідженні ми виділили основні мовно-комунікативні труднощі, з якими зіткнулися наші студенти при переїзді на навчання до Польщі.

Варто підкреслити, що 25% респондентів таких труднощів не мали. Серед інших відповідей, є:

- складна термінологія (23%). Досить велика група студентів мала проблеми з розумінням специфічної термінології на предметах за фахом, особливо це стосувалося медичної термінології: *розуміння анатомії, медична термінологія, було важко розуміти наукові терміни;*
- невеликий словниковий запас (16,5 %). Студенти відзначають, що їхній словниковий запас був обмежений, і це суттєво утруднювало спілкування. Бажання використовувати складні слова та конструкції спонукало їх покращувати свої вміння та навички;
- мовний бар'єр, важко розмовляти (14.5%). Частина студентів відчувала внутрішні бар'єри, через який важко було вступити у розмову: *не завжди мене правильно розуміли, не все могла пояснити, тяжко конфліктувати на відстоювати позицію польською мовою, всюди було «пше»;*
- граматика (13%). Студенти вказують на проблеми з розумінням та застосуванням правил граматики, особливо це стосувалось відмінювання слів, форм минулого часу та правильної побудови речення;
- страх розмовляти (6%). Незначний відсоток студентів мали страх перед усним мовленням, що пов'язано зі побоюванням зробити помилки або незручністю в процесі говоріння. Виступи перед аудиторією на польській мові були для студентів додатковим випробуванням;
- ментальні труднощі (2%). Одна особа написала так: *Перш за все це інша культура, інша методика викладання, інші програми, студенти інші.* Ця відповідь розкриває передусім психологічні аспекти спілкування.

Отже, студенти із України, навчаючись в Польщі, стикаються з такими мовними труднощами як складна термінологія, невеликий словниковий запас, мовний бар'єр, граматичні правила, страх розмовляти. Принципову роль у налагодженні комунікації відіграють психологічні чинники. Багато студентів успішно долають ці труднощі з часом.

2.3.3. Спілкування з викладачами закладу вищої освіти

Перше враження студентів від спілкування польською мовою з викладачами університету характеризується такими спільними рисами, як:

- страх та хвилювання. Багато студентів визнають, що на початку навчання вони почували страх говорити і висловлювати свою думку польською мовою. Цей страх викликаний боязню зробити помилку або не правильно висловитися: *Страх говорити, та виразити свою думку; Все розуміла, але боялась говорити; Було дуже важко і страшно; Спочатку було важко, через страх зробити помилку або те що вас не зрозуміють, згодом розмовляти польською стало легше; Страшно, боялась сказати щось не правильно, прокручувала у себе в голові фрази по декілька разів; Було важко, але головне перебороти страх сказати з помилкою;*
- розуміння викладачів. Більшість студентів зазначають, що вони розуміли викладачів, хоча й існували деякі труднощі через швидку вимову або акцент: *Важко було вловити суть, через швидку вимову; Деяких викладачів було важко зрозуміти; Тяжко сприймати на слух контекст речення, слова окремо всі розумію, а до купи зібрати не можу; Спершу було дуже складно через темп викладання. Але викладі з розумінням відносили до українців та старались пояснювати свій предмет повільніше та пропонували додаткові години дижурів, щоб пояснити те, що було для нас незрозумілим;*
- взаємодія з викладачами та позитивний досвід. Деякі з анкетованих студентів, навпаки, діляться позитивними враженнями. Вони відзначають, що викладачі намагалися розповідати доступно та допомагали зрозуміти

матеріал: *Все можна було зрозуміти, вчителі намагалися розказувати просто і доступно, щось записували на дошці для кращого розуміння; Викладачі завжди лояльно ставились до нас, допомагали нам висловитись, при потребі підібрати вірне словосполучення.. Безмежно їм вдячна; Викладачі були досить поблажливі до нас як українців, але деякі))). Оскільки мій рівень не був високий, то багато чого було важко зрозуміти, тим більше пояснити. Окрім того було велике навантаження і у другій половині дня, на парах я просто засинала, бо мозок не справлявся з таке кількістю інформації; Всі віднеслися з розумінням; Викладачі швидко, але чітко розмовляли. Переходили при потребі на англійську;*

- поступова адаптація. Багато студентів зазначають, що їхні перші враження з часом змінювалися в кращу сторону. Їхні страхи і труднощі у спілкуванні поступово зникали, і їм ставало комфортніше спілкуватися польською мовою: *З часом просто звикаєш і підхід викладачів та саме навчання воно дуже відрізняється від нашого методу; Перший час було не легко зрозуміти, але викладачі максимально намагались донести інформацію до учнів, також є великим плюсом, що надавались безкоштовні заняття польської мови. Але за якийсь місць, два - на слух вже все розуміла;*
- молодіжний сленг. Деякі студенти вказують на те, що спілкування з викладачами було легше, ніж з однолітками, що, припускаємо, може свідчити про труднощі з оволодінням молодіжним сленгом: *На початку було важко, страшно було багато розмовляти бо боялась помилок чи не буду знати слова, але що точно можу сказати що спілкування з дорослими особами було простіше ніж з однолітками.*

Окрім того, серед респондентів є й такі, які від самого початку не мали проблем з мовною адаптацією (*Мені було досить комфортно та спокійно комунікуватись через те що мала високий рівень знання мови; На час навчання я вже добре володіла польською*) з огляду на високий рівень володіння польською мовою.

В цілому, відповіді свідчать про різний мовний досвід студентів: від труднощів на початковому етапі та поступової адаптації (до нового мовного середовища) до позитивного враження від комунікації і підтримки викладачів.

2.3.4 Вибір мови навчання

На запитання щодо мови, якою студенти хотіли б слухати навчальні курси, якби у них був вибір (Рис. 12), більшість студентів (75,5%) надають перевагу виключно польській мові. Це відображає їхню готовність вивчати мову країни, у якій вони перебувають. Варто також відзначити, що деякі студенти (13,2%) вибрали б навчання англійською мовою, що може бути зручнішим для тих, хто ще не володіє добре польською мовою. Ще 11,3% вказують як варіант українську мову, що може бути пов'язане з недостатнім оволодінням польською мовою перед приїздом до Польщі.

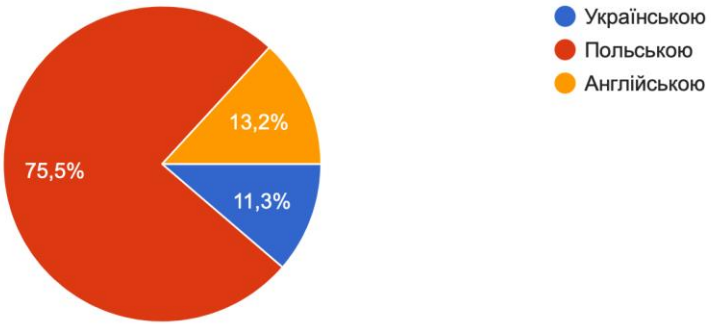

Рис. 12. *Мова, якою респонденти хотіли б слухати навчальні курси*

Отже, студенти віддають перевагу вивченню навчальних курсів виключно польською мовою (75,5%), демонструючи бажання інтегруватися в польське мовно-культурне середовище. Деякі також вибирають англійську мову (13,2%), можливо через недостатнє володіння польською, та лише невелика частина бажає навчатися українською мовою (11,3%).

2.4. Мотивація удосконалення мовних вмінь та навичок

2.4.1. Необхідність удосконалення вмінь та навичок з польської мови

Важливим моментом у вивченні мови є мотивація. Відповіді респондентів на запитання щодо мотивації вивчення польської мови варіюються (Рис. 13), але третина з них, а саме 34%, пов’язують її з бажанням залишитися жити і працювати в Польщі. Для них вивчення польської мови є ключем до нових можливостей в кар'єрному розвитку. Ще 23% поглиблюють свої мовні вміння та навички для того, щоб успішно завершити навчальний заклад. Такий аргумент може вказувати на те, що студенти вбачають в польській мові інструмент для досягнення конкретної освітньої мети.

Рис. 13. *Мотивація до вдосконалення вмінь та навичок з польської мови*

Така ж частка студентів зазначає, що їм просто подобається польська мова. Ця група студентів вказує на те, що їхня мовна свідомість базується на внутрішньому прагненні та інтересі. Вони розвивають мовну свідомість через свою особисту мотивацію та позитивні емоції від вивчення польської мови, що може сприяти більш глибокому розумінню і осмисленню мови та культури. Додатково 6% респондентів підкреслюють особистий інтерес до самої мови та польської культури. Їхня мотивація включає розуміння культурних контекстів та прагнення вивчати не лише мову, а й занурюватися в культурний світ.

Соціальні мотиви вказують на бажання студентів активно спілкуватися та взаємодіяти з поляками, розширювати своє соціальне оточення та робити своє перебування в Польщі більш комфортним, таких студентів є 8%. Ці мотиви

відображають соціальний аспект мовної свідомості. Серед відповідей респондентів можна виділити наступні: *хочу не виділятися в оточенні; хочу вивчати польську мову, щоб могти розуміти і спілкуватися польською з друзями, при поїздках по Польщі і як варіант пошуку роботи в україно-польських фірмах або проектах.*

Чинник загального розвитку вказує на те, що студенти прагнуть підвищити свій рівень освіти та знань через вивчення нової мови. Вони вважають вивчення польської мови частиною свого особистого росту та культурного розвитку. Усі ці мотиви вивчення польської мови відображають важливі аспекти мовної свідомості студентів, такі як внутрішня мотивація, соціальна взаємодія та культурний інтерес.

Загалом, вміння та навички володіння польською мовою вважаються дуже важливими в контексті подальшого навчання, працевлаштування та перебування в Польщі (Рис. 14). Основна частина респондентів (більше 80%) відзначають важливість цих навичок, зокрема у навчанні та професійній сфері. Це свідчить про те, що володіння польською мовою впливає на широкий спектр аспектів життя студентів, і є вирішальним чинником для їхньої успішності та інтеграції у польському суспільстві.

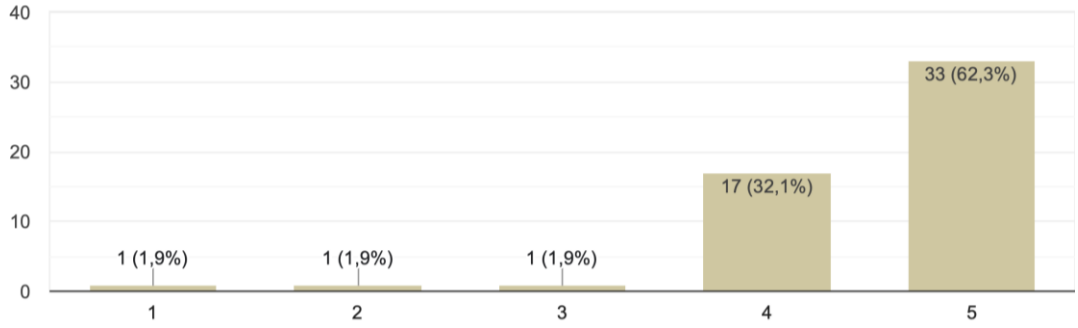

Рис. 14. *Важливість навичок володіння польською мовою у перспективі*

Більшість студентів підкреслюють те, що вони уже удосконалюють (67,9%) або планують у майбутньому (17%) підвищувати рівень своїх вмінь та

навичок володіння польською мовою (Рис. 15). Це відображує їхню готовність і бажання подальшого вивчення мови. Деяким з них важко відповісти на це запитання (13,2%), що може свідчити про невизначеність або незрілість планів на майбутнє. Одна особа зазначає, що цього уже не треба робити. Однак загалом більшість студентів виявляють великий інтерес і мотивацію до покращення своїх вмінь та навичок володіння польською мовою.

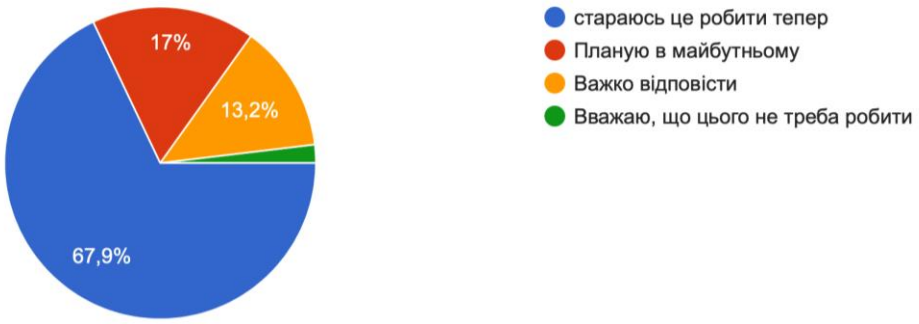

Рис. 15. *Доцільність вдосконалення вмінь та навичок з польської мови у майбутньому*

Загалом, студенти подають різні аргументи доцільності вдосконалення своїх вмінь та навичок з польської мови, включаючи бажання жити і працювати в Польщі, освітні амбіції, особистий інтерес у мові та культурі, а також соціальну взаємодію та загальний розвиток. Вони розуміють важливість мовних навичок для успішного навчання та професійної діяльності. Більшість студентів вже працюють над удосконаленням своїх мовних навичок і мають намір продовжувати цей процес у майбутньому, що є свідченням їхньої готовністі і бажання досягнути високого рівня мовної свідомості та володіння польською мовою.

2.4.2. Способи покращення мовних вмінь та навичок

Ще одним нашим завданням було дослідити обізнаність молоді щодо покращення якості їхнього мовлення. У відкритому запитанні було запропоновано вказати, за допомогою яких способів можна покращити вміння та навички з польської мови.

На думку 43% анкетованих, головне спілкуватися з носіями мови: *асимілювання разом з носіями мови»; «перебування у польському середовищі; замінити інфопростір на польськомовний, оточити себе носіями мови; спілкування з носієм мови і паралельно читати граматику, але не у великій кількості! Зразу пробувати обговорити якусь тему використовуючи прочитаний матеріал з носієм мови для закріплення знань.*

Занурити себе в мовне середовище і практикувати – такий спосіб пропонує 25% респондентів. Перебування в мовному середовищі, де польська мова є щоденною, і постійна практика сприяють покращенню вмінь та навичок: *постійно практикувати, багато читати, повторяти вголос наприклад за відео, розв'язувати багато вправ; життя в польському суспільстві.*

«Споживання» польського контенту, такого як музика, фільми та подкасти сприяють вдосконаленню вимови, розумінню та розширенню словникового запасу – так вважає ще 21% респондентів.

На думку ще 8% респондентів, читання вголос сприяє покращенню вимови та розуміння тексту. Це буде корисним для засвоєння нових слів та граматичних правил. Ще дві особи зауважують, що відкидання страхів та самообмежень є важливим аспектом вивчення будь-якої мови. Відважність і цілеспрямованість у вивченні дозволяє досягти кращих результатів.

Отже, як видно з відповідей, усі студенти мають своє бачення, як покращити мовні вміння та навички. Більшість з них усвідомлюють, що комунікація з носіями мови та практика в мовному середовищі мають найбільший вплив на покращення навичок.

2.4.3. Мовний авторитет

Базуючись на естетиці слова, як складовій мовної культури, будь-який усний текст можна визначити, чи є він «гарним», тобто таким, що викликає позитивні емоції чи «негарним» – таким, що викликає негативні емоції. На запитання «Якщо про когось кажуть, що він гарно говорить якоюсь мовою, як на Вашу думку, що мається на увазі?», більшість респондентів – 71,6% (38 осіб) –

відповідають, подаючи два-три варіанти відповідей, 28,30% (15 осіб) обмежуються одним варіантом.

Найчастіше (16 відповідей) гарне мовлення аргументується фонетичною і мовною правильністю, досконалим знанням мови (10), розумінням та вмінням висловити свою думку (4), вільним спілкуванням іноземною мовою, легкістю розмови (1), можливістю без труднощів передати іншою мовою свої думки, щоб носій тієї мови її повністю зрозумів (1).

Багато опитаних осіб (14) пов'язує гарне мовлення з правильною артикуляцією. Відповіді розподілилися наступним чином: гарна вимова, розуміння та подача (5), людина знає як вимовляти слова і розставляти наголоси (2), говорить без акценту (6), вимова як у носіїв мови (1).

На важливості граматики наголошують 7 респондентів. Гарно говорити означає: *Перш за все, людина старається не допускати граматичних помилок.* Інші відповіді були такі: *має великий словниковий запас і знає правила* (2), *правильна вимова, граматика і контекст* (4), *правильне відмінювання та чудова побудова речення на польський манір* (1).

На думку 7 осіб, «гарно» розмовляти – це мати великий запас слів, відсутність хвилювання під час висловлювання та впевненість у наданні інформації. Ще 5 осіб пов’язують «гарне» мовлення з впевненістю, тобто людина впевнена в собі та не соромиться своїх помилок (2), говорить впевнено, без наявних пауз (2) чи вправно володіє мовою (1).

Двоє анкетованих асоціюють «гарне» мовлення з естетикою слів: відсутністю слів-паразитів (1), не вживанням суржику, дотриманням основних норм, використанням фразеологізмів (1). Те, що людина гарно розмовляє, іноді сприймається молоддю як позитивна, бажана якість або як свідчення наявності у людини інших позитивних характеристик: *він молодець, що вивчив якусь мову.* Ще по одній особі відповіли, що мається на увазі старанність людини і бажання вчити мову, вивчати історію, багато читати та вміння швидко формулювати думку.

Своєрідним заохоченням до комунікації та подолання страху для майбутніх студентів може слугувати висловлювання одного з респондентів, а саме: *В Польщі ти майже завжди почуєш, що ти гарно розмовляєш польською мовою, якщо ти навіть декілька слів скажеш. Здається поляки цінують коли ти стараєшся говорити їхньою мовою і завжди готові за це похвалити, щоб ти продовжував далі.*

Слід підкреслити, що кожен з анкетованих називає хоча б одну ознаку гарного мовлення, що, безперечно, є свідченням їхньої мовної свідомості.

Відповіді на запитання про усвідомлення респондентами наявності відмінностей між польською мовою, яку вони вивчали до виїзду до Польщі, і тією, якою розмовляють поляки, свідчать про те, наскільки успішно студенти адаптувались до мовного середовища та чи розрізняють варіанти мови, що є визначальним чинником їхньої мовної свідомості. Відповіді респондентів розділилися порівну. Відмінності, на думку анкетованих, стосуються:

- використання сленгу та скорочень: 10 респондентів вказують на те, що поляки використовують багато сленгу, скорочень та неформальних виразів, які є непритаманні для літературної мови, яку вони вивчали;
- діалектів та регіональних особливостей: 6 респондентів зазначають, що різниця в мові може бути пов'язана з діалектами та регіональними особливостями мови в різних частинах Польщі. Один з респондентів навіть додав приклад: *тільки в Познані говорять „Bimba”, а ціла Польща „tramwaj”;*
- словникового складу та «смачків»: респонденти також відзначають, що деякі слова можуть мати різні значення або використовуватися в різних контекстах в порівнянні з тим, що вони вивчали;
- вимови та артикуляції: декілька осіб пише, що вимова українців може відрізнятися від вимови поляків, зокрема в плані швидкості та гучності мовлення;
- використання розмовної мови, а саме: мовна практика в розмовній мові різниться від більш офіційного або літературного стилю мови. До

прикладу наведемо кілька відповідей: *То була більш наукова і «нежива» мова, не розмовна; Ми вивчали літературну мову, а приїхавши розумієш що люди використовують трохи інші звороти і мовні конструкції; В підручниках багато застарілого матеріалу, через давній друк та програму підручників; На курсах ми спілкуємося з українцями, які знають польську мову, у Польщі ми спілкуємося з носіями цієї мови, вона відрізняється*.

Варто також додати, що два респонденти зазначають, що навіть вивчаючи польську з репетитором і «по книжці», навчилися «живої» мови та комфортно себе почували у польськомовному середовищі: *Не було великої різниці, оскільки викладач і книги навчали живої польської мови; Для мене не відрізнявся, оскільки в університеті говорили дійсно такою ж польською, як на заняттях. Але звичайно польські одногрупники могли використовувати більше сленгу.*

Загалом, відповіді свідчать про те, що різниця між польською мовою, яку вивчали респонденти, і мовою, якою розмовляють поляки, може включати як лексичні, так і стилістичні особливості. На практиці це може впливати на розуміння та спілкування, особливо в побутових ситуаціях.

Більшість анкетованих усвідомлює відмінності між тією мовою, яку вони вивчали в Україні, та мовою, якою спілкуються у Польщі, тому для оцінки мовної свідомості респондентів ми також поцікавилися, чи мають вони свій мовний авторитет (взірець), на кого хотіли б рівнятися, опановуючи польську мову. Свій мовний авторитет мають 40% респондентів, однак більшість (60%) такого взірця не мають: *нікого, не знаю, не маю прикладу для наслідування*.

Як приклади мовних авторитетів перелічують:

- здібності та успіхи близьких, родичів чи друзів (22,6%). Деякі студенти зазначають, що таким авторитетом вважають людей, які самостійно та успішно вивчили польську мову і долали мовні бар'єри. Наприклад: *сестра, бо вона тут давно, багато чого навчилась; друзі, які вже не перший рік перебувають в Польщі; мої одногрупники, які швидше та ефективніше вивчили мову завдяки друзям полякам;*

- викладачі та репетитори (2%). Декілька студентів вказують конкретних викладачів, репетиторів або перекладачів, як своїх мовних авторитетів, які допомагають їм у навчанні, наприклад, *викладач з філософії, у якого польська звучить дуже милозвучно, і який використовує багато синонімів;*
- носії мови. Ще 2% студентів за своїх авторитетів вважають носіїв мови. Вони можуть бути друзями, колегами або знайомими, які допомагають вивчати мову.

Крім цього, одна особа як приклад до наслідування наводить персонаж Крістофа Вальца (Ганс Ланда) у фільмі «Безславні виродки», оскільки він надихає та служить прикладом у навчанні.

Отримані відповіді вказують на значущість мовних авторитетів для мотивації та розвитку мовної свідомості студентів, тим самим стимулюючи їх до самостійного навчання і розвитку мовних вмінь та навичок.

2.5. Рекомендації щодо мовної підготовки майбутніх студентів польських навчальних закладів

Підготовка до навчання в іншій країні, є важливим кроком для майбутніх студентів з України. Основною складністю в цьому процесі є адаптація до нової культури, навчального середовища та, зокрема, вивчення польської мови. Для багатьох студентів низький рівень мовної свідомості може стати перешкодою на шляху до успішного навчання та повноцінної комунікації в іноземній країні.

Доцільним, на нашу думку, було б також зосередження на конкретних змінах в мовній підготовці студентів, які вони бажали б внести, спираючись на власний досвід навчання в Польщі. За допомогою анкети ми зібрали відповіді студентів, які діляться своїми спостереженнями та рекомендаціями. Наша мета – визначити головні аспекти, на які студенти б хотіли звернути увагу та надавати методи та поради для майбутніх кандидатів з України, які планують навчатися в Польщі.

Варто насамперед зауважити, що найбільша група наших респондентів (28%) не вбачає необхідності внесення будь-яких змін у свою мовну підготовку

перед виїздом до Польщі. Одні аргументують це тим, що мали добрих репетиторів, та використовували ефективні методи навчання: *вивчення правил і слів – це правильний підхід», «ні, мені подобались заняття з репетитором.* Інші натомість підкреслювали, що і так не можливо краще вивчити мову, перебуваючи поза польським мовно-культурним середовищем: *ні, все йде з тією швидкістю, якою треба. Звичайно хочеться приїхати і одразу почати говорити, але це нормально, коли починаєш мову вивчати вже по приїзду до Польщі», «Ні, не можливо вивчити мову поза середовищем.*

Конкретні ж побажання студентів щодо покращення своєї мовної підготовки перед виїздом до Польщі, виглядають наступним чином:

- попередня підготовка до виїзду. 13% респондентів висловили думку про доцільність приділити більше часу вивченню мови перед виїздом. Це включає покращення розуміння польської культури, історії та мови до прибуття в Польщу, що сприятиме легшій адаптації в новому середовищі. Це також вказує на їхнє усвідомлення необхідності ґрунтовнішої підготовки. Двоє студентів навіть зазначають, що жаліють, що не почали вивчати польську мову перед виїздом до Польщі;
- більше мовної практики. Ще 13% висловили бажання мати більше мовної практики: *Пішла б на інтенсивні курси польської. Де був би акцент на розмові; Збільшити рівень розмовної польської мови.* Вони прагнули б зосередити увагу на підвищенні рівня комунікативної спроможності та набуття навичок активного спілкування. Це вказує на необхідність удосконалити рівень розмовної практики та впевненості в усному мовленні перед виїздом;
- старанніше навчання. 11% респондентів вважають, що доцільно було б підходити до вивчення мови більш старанно та систематично, а також виділити більше часу на навчання;
- збагачення словникового запасу (8%): *більше читати щоб краще розуміти письмо; більше часу писати тексти.* Студенти, які навчаються на вузькоспеціалізованих факультетах виокремили потребу у підготовці до

вивчення специфічної термінології: *Мені було б корисно покращити розуміння медичної термінології;*

- підготуватись психологічно. Деякі респонденти (2%) зазначили необхідність психологічної підготовки до виїзду: *ні, я був добре підготовлений в плані знань, але не в плані психічної підготовки.*

Проте, більшість респондентів загалом не вбачають потреби в суттєвих змінах у своїй мовній підготовці перед виїздом до Польщі, обґрунтовуючи це труднощами у вивчення мови поза польським середовищем. Однак деякі з них висловлюють побажання підготуватися завчасно, покращити розмовну мову, більш старанно навчатися, розширити словниковий запас і покращити граматичні навички та не забувати про психологічну підготовку.

Отримавши від студентів важливі відгуки щодо їхньої мовної підготовки перед приїздом до Польщі та побажання, ми розробили ряд рекомендацій, які допоможуть майбутнім студентам покращити їхні вміння та навички, мовну свідомість і краще підготуватися до навчання в іншій країні. Ці рекомендації базуються на досвіді та порадах, наданих респондентами, які вже пройшли цей шлях. Наша мета – забезпечити зручний та успішний перехід до життя та навчання в Польщі, заснований на вмінні ефективно спілкуватися польською мовою.

Пропонуємо поради та способи, які студенти рекомендують новачкам для покращення їхньої підготовки та адаптації перед виїздом до Польщі. Науковцям, студентам та всім, хто планує навчатися в іншій країні, ці рекомендації можуть бути корисними для навчання та перебування в іншомовному середовищі:

- почати вивчати польську мову ще в Україні та виділити для цього достатньо часу;
- відвідувати мовні курси та використовувати онлайн-платформи з тестами та мовними ситуаціями;
- знайти хорошого репетитора, який знайомий з проблемами студентів в іншомовному середовищі;

- спробувати знайти поляків у соціальних мережах, які готові допомогти у вивченні мови (більшість з них з радістю допоможуть);
- оволодіти хоча б базовим рівнем розмовної мови і граматики;
- звернути увагу на ретельну підготовку і не боятися вивчати мову;
- вчити правила, оскільки правильне мовлення є важливе;
- не боятися розмовляти польською і активно практикувати мову;
- розширювати словниковий запас та вдосконалювати граматику;
- вивчати специфічну термінологію, якщо плануєте навчаєтесь на вузькоспеціалізованих напрямках;
- психологічно підготуватися до виїзду;
- вивчати сленг, бо його дуже багато і ці слова не схожі до українських;
- дивитися польські фільми, слухати музику та читати в оригіналі польські книжки;
- намагатися створювати навколо себе польське середовище: відео, статті, журнали, новини, свої думки, списки справ тощо;
- не лінитись і практикуватись кожен день, от що дійсно працює;
- не боятися робити помилки;
- жити з поляками, якщо це гуртожиток чи кімната;
- бути собою, навчитися дисципліни, поважати польську культуру та історію.
- поважати правила та звички, і зрештою насолодитися студентським життя сповна в чудовій та привітній європейській країні. Не здаватися на пів шляху, йти до поставленої цілі, здобути освіту та будувати своє майбутнє.

Підсумовуючи, основні аспекти включають вивчення польської мови хоча б на базовому рівні, активне спілкування і подолання страху помилок, а також поглиблене занурення в польське середовище за посередництвом фільмів, музики та соціальних мереж. Ці рекомендації стануть корисними для успішної адаптації в іноземному середовищі.

У другому розділі нашого магістерського дослідження ми представили результати аналізу мовної свідомості студентів з України, які навчаються в

польських вищих навчальних закладах. Цей аналіз базувався на даних отриманих за допомогою анкетування. З'ясовано, що більшість студентів прибувають до Польщі з попередніми знаннями польської мови, що свідчить про важливість мовної підготовки для успішного навчання. Вивчення мови відбувається різними способами та засобами, включаючи репетиторські послуги, мовні курси та онлайн-ресурси. Студенти активно використовують польську мову під час навчання, спілкування з викладачами та однокурсниками, а також в щоденних комунікативних ситуаціях, що сприяє їхній адаптації в польському мовно-культурному середовищі. Респонденти проявляють інтерес до подальшого вивчення польської мови та покращення мовних вмінь та навичок, оскільки у володінні польською мовою на високому рівні вбачають насамперед ключовий фактор успішного навчання, працевлаштування та інтеграції. На основі отриманих анкетних даних запропоновано рекомендації для мовно-психологічної підготовки та подальшої успішної інтеграції в іншомовному середовищі майбутніх студентів із України, які планують продовжити навчання в польських вищих навчальних закладах.

ВИСНОВКИ

Як підсумок нашого дослідження зазначимо, що поставлену мету – проаналізувати мовну свідомість студентів з України, які успішно завершили перший рік навчання в польських закладах вищої освіти, вдалося досягти.

У праці теоретично узагальнено поняття мовної свідомості та з’ясовано, що мовна свідомість є багатогранна і об'єднує роль мови в самоідентифікації та відображенні світу. Наявні в науковій літературі визначення віддзеркалюють її різні аспекти: уявлення про правильність мовних форм, здатність формулювати судження, розуміти відношення між мовними висловлюваннями тощо. Сприйняття мови як ключового компонента мовної свідомості пов'язане з соціокультурним контекстом і впливом на індивідуальні та групові переконання, уявлення та мовні навички.

Розглядаючи структуру мовної свідомості вчені, зокрема П. Селігей, А. Марковський та Т. Зґулка, доводять, що мовна свідомість є інтегрованою системою, яка включає мовні знання, емоційні почуття, оцінки та настанови. Аспекти, такі як мовна компетентність, комунікативна компетентність та мовне відчуття, об'єднуються в структурі цієї свідомості. Розмежування на індивідуальну та суспільну мовну свідомість визначається акцентом на цінність мови. Визнання мови як цінності окреслює її стійке і тривале існування та розвиток у суспільстві.

Аналіз методології дослідження мовної свідомості дає нам підстави стверджувати, що у сфері соціолінгвістики дослідження, як правило, поділяються на історичні та сучасні. Історичні базуються на аналізі письмових документів, а сучасні використовують як документи, так і взірці «живого» спілкування. Основні методи включають інтерв'ю та анкетування, спрямовані на вивчення відношення до мови, оцінки та судження. Різноманітність методів дозволяє отримати всебічний погляд на мовну свідомість, її динаміку та взаємодію із суспільством.

У другому розділі магістерського дослідження ми проаналізували мовну свідомість студентів з України, що навчаються у закладах вищої освіти в

Польщі. Виявлено, що більшість студентів з України (79,2%) прибули до Польщі зі знанням польської мови та підкреслюють важливість мовної підготовки в успішності навчання в іншій країні. Процес навчання відбувався самостійно, з репетитором або ж на мовних курсах, а тривалість підготовки варіювалася від кількох тижнів до декількох років. Крім цього, значна частина студентів використовувала онлайн-ресурси для покращення своїх мовних вмінь та навичок.

Серед основних труднощів, з якими стикаються студенти з України, навчаючись в Польщі, є насамперед складність комунікації польською мовою у різних комунікативних ситуаціях. Зокрема, виявлено труднощі взаємодії в польському академічному середовищі, а саме в спілкуванні з викладачами та під час лекцій, особливо в дисциплінах зі спеціалізованою термінологією. Деякі студенти також вказують на складнощі в міжособистісній комунікації та в стресових ситуаціях, зокрема, при вирішенні питань в офіційних установах через невеликий словниковий запас, мовний бар'єр, граматичні правила, страх розмовляти та психологічні аспекти. Незважаючи на ці перешкоди, студенти, як правило, здатні пристосовуватися до нового мовного середовища та подолати їх завдяки мовній практиці та накопиченому досвіду.

Порівняння рівня мовних навичок студентів до прибуття до Польщі та після першого року навчання свідчить про суттєве підвищення рівня їхньої мовної свідомості. До приїзду до Польщі студенти мали низький рівень володіння польською мовою, на що вказує самооцінка з навичок розуміння зі слуху та говоріння (оцінки 1-2), а також розуміння писемного тексту і письма. Проте після першого року навчання в Польщі студенти відзначають значну динаміку: навички розуміння зі слуху і розуміння писемного тексту значно покращилися, більшість студентів оцінили їх на рівні «4-5». Теж саме спостерігається у володінні навичками говоріння та письма і хоча є деякі розбіжності в оцінках, основна частина студентів оцінила їх на рівні «3-4». Ці дані, на нашу думку, свідчать про здатність студентів ефективно використовувати та розуміти польську мову в різних ситуаціях спілкування.

Легкість у налагодженні контактів та позитивна тенденція у володінні навичками говоріння та письма свідчать про успішну мовну адаптацію студентів. Аж 70% респондентів зазначили, що їм дуже легко та подобається починати розмову польською мовою і, що це уже не страшно.

Під час навчання в Польщі більшість студентів (47,2%) активно спілкуються польською мовою, в той час як 43,4% використовують українську чи англійську (7,5%). Українську мову використовують, як правило, у спілкуванні з українськими друзями під час перерв та у вільний час, що є свого роду підтвердженням впливу мовного оточення на формування мовної свідомості індивідуума. Щодо мови навчання, то 75,5% студентів надають перевагу вивченню навчальних курсів виключно польською мовою, деякі також вибирають англійську мову (13,2%) та лише невелика частина бажає навчатися українською мовою (11,3%).

Проаналізувавши мотивацію студентів до удосконалення своїх вмінь та навичок з польської мови, ми дійшли до висновку, що, аргументуючи доцільність підвищення рівня володіння польською мовою, вони керуються різноманітними мотиваційними чинниками, такими як прагнення працювати та проживати в Польщі, освітніми амбіціями, особистим інтересом до мови і культури, а також важливістю соціальної взаємодії та загального розвитку. Студенти усвідомлюють ключове значення мовних навичок для успішного навчання та професійної кар'єри. Більшість з них уже працюють над вдосконаленням своїх мовних умінь і навичок та планують продовжувати цей процес у майбутньому.

Серед основних рекомендацій щодо підвищення мовної свідомості, відповідної підготовки та адаптації майбутніх студентів з України, які планують продовжити навчання у польських вищих навчальних закладах, ми виділили декілька категорій. По-перше, слід готуватися перед виїздом до Польщі, оскільки серйозна робота над оволодінням мовними навичками до прибуття до Польщі вважається важливою для комфортної адаптації, тому варто приділити значну увагу вивченню польської мови ще в Україні, по можливості, знайти репетитора

чи мовні курси. По-друге, психологічні настанови: бути впевненим у собі та своїх можливостях, не боятися розмовляти і не соромитися, навіть якщо робите багато помилок. По-третє, багато практикувати, важливим є занурення в польське мовно-культурне середовище під час навчання, наприклад, дивитись багато фільмів, слухати музику польською мовою і завдяки соціальним мережам знаходити друзів поляків і з ними спілкуватися. І насамкінець, звернути увагу на специфіку польського мовлення, зокрема, молодіжний сленг, а також поважати польську культуру та історію, правила і звичаї.

Отримані результати дослідження можна використовувати для розробки програм мовної підготовки для осіб з України, які планують навчатися в Польщі. Ці програми мають враховувати особливості комунікації в академічному середовищі та сприяти швидкій адаптації до польського мовно-культурного середовища. Крім того, рекомендації щодо психологічної готовності та занурення в культурний контекст можуть бути корисними для студентів, які вже перебувають в Польщі, і допоможуть підвищити рівень їхньої мовної свідомості та соціокультурної інтеграції.

Вважаємо за доцільне проводити подальші дослідження мовної свідомості різних вікових груп. Особлива увага може бути приділена порівнянню мовних стратегій та викликів, з якими стикаються студенти різного віку під час навчання в іншій країні. Розширення досліджень на різні вікові групи також може допомогти розробити індивідуальні методи навчання та підготовки для кожної з категорій студентів, враховуючи їхні особливості та потреби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрусів С. Страх перед мовою як психокомплекс сучасного українця // Сучасність. – 1995. – № 7 – 8. – С. 147–152.
2. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації. – Київ, 2007.
3. Ейгер Г.В. Механізми контролю мовної правильності висловлювання. – Харків, 1990.
4. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд. – Київ, 2007.
5. Єрмоленко С.Я., Вокальчук Г.М., Ганжа А. Ю., Гнатюк Л.П., Сюта Г.М. Територія мови Тараса Шевченка: Монографія; ; за ред. С.Я. Єрмоленко. – Київ, 2016.
6. Загнітко А. . П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. – Донецьк: ДонНУ, 2012.
7. Зелінська М.З. Комунікативна компетенція молодих носіїв польської мови західних областей України: Монографія. – Дрогобич: Посвіт, 2018.
8. Зелінська М. З. Мовна свідомість осіб польського походження, що навчаються в недільній школі м. Самбора // Компаративні дослідження слов’янських мов і літератур. Пам’яті академіка Леоніда Булаховського. ВПЦ «Київський університет», 2010. Випуск 12. – С. 66–77.
9. Коць Т.А. Поняття «мовна свідомість» у сучасній лінгвістичній терміносистемі // Термінологічний вісник 2023, вип. 7. – С. 133–141.
10. Коць Т. А. Українське слово в пресі XX – початку XXI ст.: динаміка літературної норми. – Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2018.
11. Куцос О. І, Класифікація визначень поняття «мовна свідомість» методом кластерного аналізу // Збірник наукових праць «Нова філологія». – 2022. – № 88 – С. 37–42.
12. Левицький А.В., Іваницька М.Л., Іваницький Р.В. Основи мовознавства: Навч. Посіб. – Чернівці: Рута, 2000.
13. Селігей П. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. – Київ: Києво-Могилянська академія, 2012.

14. Селігей П. О. Структура й типологія мовної свідомості / П. О. Селігей // Мовознавство. – 2009. – № 5. – С. 12–29.
15. Селігей П.О. Виховувати мовну свідомість // Диво слово. – 2012. – Вип. 8. – С. 32–35.
16. Селігей П.О. Мовна свідомість – шанобливе ставлення до мови // Диво слово. – 2012. – Вип. 7. – С. 40–44.
17. Ткаченко О. Б. Українська мова і мовне життя світу. – Київ: Спалах, 2004.
18. Banaszkiewicz A. Świadomość językowa młodzieży – wybrane zagadnienia // Uniwersytet Gdański. – 2019. – Z. 8. – S. 72–82.
19. Bartol-Jarosińska D. Świadomość językowa robotników warszawskich. Studium leksykalno-semantyczne. – Warszawa, 1986.
20. Block N. On a confusion about a function of consciousness // Behavioral and Brain Sciences. – 1995. – 18 (2). – S. 227–287.
21. Bugajski M. Świadomość językowa a świadomość lingwistyczna. – Wrocław, 1999.
22. Cygan S. Świadomość językowa mieszkańców kieleckiej wsi Lasocin // Polszczyzna Mazowsza i Podlasia. Cz. VII. – Łomża. – 2003. – S. 67–79.
23. Cygan S. Przejawy świadomości językowej mieszkańców wsi końca XX wieku na przykładzie Lasocina na Kielecczyźnie. – Kielce, 2011.
24. Cygan, S. Zagadnienie świadomości językowej w Literaturze językoznawczej // Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. – 2002. – № 6. – S. 47–54.
25. Czarnecka K. Uczniowska odmiana współczesnej polszczyzny w świadomości jej użytkowników. – Poznań, 2000.
26. Doroszewski W. Przedmiot i metody dialektologii // Poradnik Językowy. – 1953. – № 4. – S. 4–12.
27. Dubisz S. Językoznawcze studia polonistyczne (pisma wybrane, uzupełnione, zmienione) cz. 4, Historia języka polskiego // Poznańskie Studia Polonistyczne, Seria Językoznawcza. – 2017. – vol. 24 (44). – S. 167–359.
28. Dubisz S. Nauka o języku dla polonistów. – Warszawa, 1999.

29. Dunaj B., Kowalska A., Wilkoń A. Dwa dyskusyjne problemy polskiej fonologii // Prace językoznawcze, Studia polonistyczne. – 1991. – № 19. – S. 40–46.
30. Encyklopedia języka polskiego, pod red. S. Urbańczyka. Wroclaw – Warszawa – Kraków, 1992.
31. Encyklopedia językoznawstwa ogólnego / Pod red. K. Polańskiego. – Wrocław – Warszawa – Kraków : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1993.
32. Fodor J.A. The Language of Thought Revisited. – New York, 2008.
33. Gajda S. O kulturze porozumiewania się w nauce // Polszczyzna a/i Polacy u schyłku XX w. – 2004. – №3 . – S. 227–237.
34. Gajda S. Nauka o kulturze języka // Polonistyka. – 1987. – № 8. – S. 581–592.
35. Gajda S. Współczesna polska rzeczywistość językowa i jej badanie // Mowa rozświetlona myślą: świadomość normatywno-stylistyczna współczesnych Polaków / Pod red. J. Miodek przy współpracy M. Zaśko-Zielińskiej i I. Borkowskiego. – 1999. – S. 8–14.
36. Geben K. Świadomość i kompetencja językowa a warstwy leksykalne w idiolektach młodzieży polskiego pochodzenia na Wileńszczyźnie. – Warszawa, 2003.
37. Gibson J.J. The Ecological Approach to Visual Perception. // Studies in History and Philosophy of Science. – 1981. – Vol. 12, No. 2. – S. 107–139.
38. Greń Z., Wyderka B. Świadomość etniczna i językowa młodego pokolenia cieszyniaków // Polszczyzna Śląska. Historia i współczesność / Pod red. Wyderka B. Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wydział II Języka i Literatury. – 1997. – S. 63–82.
39. Krawczuk A. Świadomość językowa osób polskiego pochodzenia na Ukrainie w zakresie używania wybranych form grzecznościowych // Łódzkie Towarzystwo Naukowe. – 2019. – S. 173–190.
40. Kwarciak B. Początki i podstawowe mechanizmy świadomości metajęzykowej. – Kraków, 1995.

41. Lutański J. Jak można badać potoczną świadomość językową // Poradnik Językowy. – 2021. – 2. – S. 58–75.
42. Maćkowiak K. U źródeł polskiej świadomości językowej (X–XV wiek). – Poznań, 2011.
43. Maćkowiak K. Podstawowe problemy teorii świadomości językowej // Poradnik językowy, Towarzystwo kultury języka dom wydawniczy Elipsa. – 2020. – 2. – S. 29–44.
44. Markowski A. Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne, Wydawnictwo Naukowe PWN. – Warszawa, 2018.
45. Markowski A. Kultura języka polskiego. – Warszawa, 2008.
46. Markowski A. Panel dyskusyjny: O świadomości językowej współczesnych Polaków // Polska polityka językowa w Unii Europejskiej / Pod red. J. Warchala, D. Krzyżyk. – 2008. – S. 219–243.
47. Markowski A. Postawy użytkowników wobec języka // Mowa rozświetlona myślą / Red. J. Miodek. Wrocław. – 1999. – S. 15–32.
48. Miodek J. Jaka jestes, polszczyzno? – Wroclaw: Wydawnictwo Uniwersytetu Wroclawskiego, 2000.
49. Nemcová E. Jazykové postoje ako indikátor jazykového vedomia. – Aktuální slovakistika, 2015.
50. Osowski B. Między wyjątkowością a wstydem. Świadomość językowa mieszkańców powiatu ostrowskiego // Poznań, Gwary Dziś.– 2019. – vol. 11. – S. 135–144.
51. Perużyńska I. Świadomość Językowa studentów filologii polskiej Pomorskiej akademii Pedagogicznej w Słupsku // Słupskie Prace Filologiczne. Filologia Polska. – 2005. – №4. – S. 215–232.
52. Piotrkowska W. Badanie świadomości językowej mieszkańców wsi wsi na Kurpiach – prolegomena // Uniwersytet Warszawski, Prace Filologiczne. – 2019. – (LXXIII). – S. 321–342.

53. Podracki J., Porayski-Pomsta J., Przygotowanie nauczycieli do edukacji językowej, [w:] Edukacja językowa Polaków / Pod red. W. Miodunki. – Kraków. – 1998. – S. 83–89.
54. Porayski-Pomsta J., Umiejętności komunikacyjne dzieci w wieku przedszkolnym. Studium psycholingwistyczne. – Warszawa, 1994.
55. Preston, 1996, Whaddayaknow?: The modes of folk linguistic awareness // Language Awareness. – 1996. – vol. 5, nr 1. – S. 40–74.
56. Sagan-Bielawa M. Dziedzictwo pozaborowe. Społeczna świadomość językowa Polaków w Drugiej Rzeczypospolitej. – Kraków, 2014.
57. Skudrzykowa A., Urban K., Mały słownik terminów z zakresu socjolingwistyki i pragmatyki językowej. – Kraków-Warszawa, 2000.
58. Słownik terminologii językoznawczej / Zbigniew Gołąb, Adam Heinz, Kazimierz Polański. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1968.
59. Sokołowska H. Wielojęzyczność a umiejętności komunikacyjne uczniów szkół polskich na Litwie. – Warszawa – Wilno, 2004.
60. Tambor J. Mowa Górnoślązaków oraz ich świadomość językowa i etniczna, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. – Katowice, 2006.
61. Zagórski Z. O badaniach integracji językowej w zakresie świadomości językowej w kilku województwach zachodnich, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. – Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 1982.
62. Zgólka T. Język. Kompetencja. Gramatyka. Studium z metodologii i lingwistyki. – Poznań – Warszawa, 1980.
63. Zgółka T., Warstwy świadomości językowej. W: Świadomość językowa – kompetencja – dydaktyka. // Materiały ogólnopolskiej konferencji «Z badań nad kompetencją i świadomością językową dzieci i młodzieży». – Warszawa. – 1996. – 25–26 listopada 1994, red. E. Sękowska. – S. 13–19.

RESUME

Celem pracy magisterskiej jest analiza świadomości językowej studentów z Ukrainy, którzy ukończyli pierwszy rok studiów na polskich uczelniach wyższych.

W trakcie badań przeanalizowano pojęcie, strukturę i poziomy świadomości językowej, a także metody badań tego zjawiska. Szczególną uwagę poświęcono podejściom do rozumienia i analizy świadomości językowej, którą określa się jako złożony fenomen, łączący rolę języka w samoidentyfikacji i odzwierciedlaniu świata. Stwierdzono, że w literaturze naukowej istnieją różnoaspektowe podejścia do badań świadomości językowej obejmujące wyobrażenia o poprawności form językowych, zdolność formułowania sądów oraz rozumienie relacji między wypowiedziami językowymi.

Analiza przygotowania językowego studentów wykazała, że 79,2% z nich przybyło ze znajomością języka polskiego, a po pierwszym roku nauki 70% ankietowanych zauważyło znaczną poprawę świadomości językowej. Wskazano na te poziomy językowe, które sprawiają największe trudności w opanowaniu języka polskiego.

Badania wykazały, że 47,2% studentów aktywnie posługuje się językiem polskim w trakcie nauki, podczas gdy 43,4% z nich korzysta z języka ukraińskiego lub angielskiego. Zbadano zmiany w świadomości językowej studentów po pierwszym roku studiów w Polsce oraz podkreślono znaczenie motywacji do nauki języka polskiego. Motywacja studentów do doskonalenia swoich umiejętności i zdolności językowych okazała się zróżnicowana. Obejmuje ona przeważnie chęć do podjęcia pracy w Polsce, osobiste zainteresowanie językiem i kulturą, a także czynniki społeczne i edukacyjne.

W oparciu o uzyskane wyniki, opracowano zalecenia mające na celu podniesienie świadomości językowej oraz przygotowanie przyszłych studentów z Ukrainy, którzy planują podjąć studia na polskich uczelniach wyższych.

Додаток 1

Анкета: Оцінка мовної свідомості студентів з України, які навчаються в Польщі

Привіт! Просимо заповнити анкету, яка створена з метою розкриття важливих аспектів мовної свідомості студентів з України, які навчаються в Польщі.

Дана анкета є анонімною, а зібрані дані будуть використані виключно в наукових цілях. Ваші відповіді допоможуть детальніше дослідити цю цікаву тему. Просимо обрати лише одну відповідь на кожне запитання з вибором, у відповідях на відкриті питання, будь ласка, намагайтеся бути якомога конкретними. Ви можете висловити свої думки, поділитися власним досвід, та прикладами з життя у Польщі.

Ваша участь в цьому дослідженні є для нас надзвичайно важлива, оскільки вона сприятиме розробці рекомендацій для нових абітурієнтів з метою покращення їхньої мовної адаптації та навчання в Польщі. Дякуємо Вам за участь та внесок у нашу наукову роботу!

1. Вкажіть Ваш вік:…
2. З якого міста в Україні Ви походите? …
3. Стать:
   - ✓ Жінка
   - ✓ Чоловік
4. У якому навчальному закладі в Польщі Ви навчаєтесь та на якій спеціальності ?…
5. Чи вивчали Ви польську мову до виїзду в Польщу?
   - ✓ Так
   - ✓ Ні
6. Де відбувалось вивчення польської мови до виїзду в Польщу:
   - ✓ В загальноосвітній школі

- ✓ На мовних курсах
- ✓ З репетитором
- ✓ Самостійно
- ✓ Інше …

7. Скільки часу до виїзду до Польщі Ви вивчали польську мову?
   - ✓Кілька місяців
   - ✓ Один рік
   - ✓Два - три роки
   - ✓Інше…

8. Якщо Ви вивчати польську мову в інтернеті, то вкажіть, будь ласка, на яких платформах чи каналах?…

9. Чи є різниця між польською мовою, яку Ви вивчали до виїзду в Україні і тою якою розмовляють поляки?
   - ✓Так, є різниця
   - ✓Немає різниці

10. Якщо різниця є то в чому вона полягає? …

11. Який на Вашу думку був рівень Вашої мовної підготовки перед приїздом до Польщі?
   - ✓ Високий
   - ✓ Достатній
   - ✓ Середній
   - ✓ Низький
   - ✓ Цілком не володів(ла) польською мовою
   - ✓ Інше…

12. Якби у Вас був вибір, якою мовою Ви слухали б навчальні курси в Польщі?
   - ✓ Українською
   - ✓ Польською
   - ✓ Англійською
   - ✓ Інше…

13. Опишіть свої перші враження, пов'язані з комунікацією польською мовою з викладачами університету…
14. Оцініть свої початкові (перед приїздом до Польщі) мовні вміння з польської мови (шкала від 1 до 5, де 1 - дуже слабкий рівень, а 5 - дуже високий рівень):
    - ✓ Розуміння зі слуху: ...
    - ✓ Говоріння: …
    - ✓ Розуміння писемного тексту: ...
    - ✓ Письмо: …

15. Наскільки легко Вам було ропочинати розмову польською мовою на початку навчання, при приїзді до Польщі:
    - ✓ Дуже легко, люблю починати розмову і це не страшно
    - ✓ Не надто легко, старався(лась) не розпочинати розмови
    - ✓ Уникав/ла розмов, бо страшно почити розмову польською мовою
    - ✓ Важко, бо не люблю розмовляти
    - ✓ Важко відповісти
    - ✓ Інше

16. Назвіть ситуації та середовища, в яких Ви переходили на українську мову під час перебування в Польщі:
    - ✓На перерві між лекціями
    - ✓У гуртожитку
    - ✓У вільний час
    - ✓З друзями українцями
    - ✓Інше…

17. Якою мовою Ви розмовляєте більшість часу під час навчання та перебування в Польщі?
    - ✓ Польська
    - ✓ Українська
    - ✓ Англійська
    - ✓ Інше …

18. В яких ситуаціях Ви почувалися більш впевнено у комунікації польською мовою?…

19. В яких ситуаціях Ви мали більше труднощів у комунікації польською мовою?…

20. Якщо про когось кажуть, що він гарно говорить якоюсь мовою, як на Вашу думку, що мається на увазі? …

21. Які мовні рівні польської мови Ви вважаєте найскладнішими?

- ✓ Фонетика
- ✓ Лексика
- ✓ Граматика
- ✓ Інше….

22. Вкажіть важкі слова чи форми слів, які завдали Вам найбільше труднощів?…

23. Назвіть способи завдяки яким можна покращити вміння та навички з польської мови?...

24. Як Ви вважаєте, яке значення мають навички володіння польською мовою у подальшому навчанні/роботі/побуті ? (шкала від 1 до 5, де 1 - не мають значення, а 5 - мають вирішальне значення):

- ✓ 1
- ✓ 2
- ✓ 3
- ✓ 4
- ✓ 5

25. Чи плануєте Ви надалі удосконалювати своїх вміння та навички з польської мови?

- ✓Стараюсь це робити тепер
- ✓Планую в майбутньому
- ✓Важко відповісти
- ✓Вважаю, що цього не треба робити

26. Чи є у вас хтось, кого вважаєте мовним авторитетом, на кого б хотіли рівнятьсь у вивченні мови? (Якщо є, то хто це?)…

27. Що найбільше мотивує Вас удосконалювати свої вміння та навички з польської мови?

- ✓ Щоб успішно завершити навчальний заклад
- ✓ Подобається польська мова
- ✓ Подобається сам процес вивчення польської навчання
- ✓ Хочу вивчати польську культуру
- ✓ Хочу залишитися жити та працювати в Польщі
- ✓ Інше…

28. Оцініть свої мовні вміння з польської мови після першого року навчання (шкала від 1 до 5, де 1 - дуже слабкий рівень, а 5 - дуже високий рівень):

- ✓ Розуміння на слух: ...
- ✓ Говоріння: ...
- ✓ Розуміння писемного тексту: ...
- ✓ Письмо: …

29. На скільки легко Вам розпочинати розмову польською мовою (після першого року навчання в Польщі)

- ✓ Дуже легко, люблю починати розмову і це не страшно
- ✓ Не надто легко, старався(лась) не розпочинати розмови
- ✓ Уникав/ла розмов, бо страшно почити розмову польською мовою
- ✓ Важко, бо не люблю розмовляти
- ✓ Важко відповісти
- ✓ Інше…

30. З якими мовними труднощами Ви зіткнулися під час навчання в Польщі?…

31. Чи можете подати на власному досвіді якісь цікаві чи смішні ситуації, пов'язані із вивченням польської мови та комунікації в Польщі?…

32. Чи є щось, що Ви б хотіли змінити у своїй мовній підготовці перед виїздом до Польщі?…

33. Які поради щодо мовної підготовки Ви дали б абітурієнтам, які планують вирушити на навчання до Польщі?…